

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Ekonomická fakulta

Katedra ekonomiky

Bakalářská práce

Ekonomické dopady nelegálního trhu práce v České republice

Vypracovala: Pavla Černá

Vedoucí práce: Ing. Jaroslav Šetek, Ph.D.

České Budějovice 2015

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Fakulta ekonomická

Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavla ČERNÁ**
Osobní číslo: **E11043**
Studijní program: **B6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Účetnictví a finanční řízení podniku**
Název tématu: **Ekonomické dopady nelegálního trhu práce v České republice**
Zadávající katedra: **Katedra ekonomiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl práce:

Analytické zpracování nelegálního trhu práce v České republice, jeho příčiny a dopady na ekonomiku.

Osnova:

1. Trh práce v ekonomickém systému - jeho legální a nelegální sféře
2. Práce na černo v systému nelegální ekonomiky
3. Důvody nelegální práce
4. Analýza dopadů nelegálního trhu práce na ekonomiku v České republice

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy: **40 - 50 stran**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

HOLMAN, Robert. Ekonomie. 4. aktualiz. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, xxii, 709 s. ISBN 8071798916.
KUCHAŘ, Pavel. Trh práce: sociologická analýza. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 183 s. ISBN 9788024613833.
FASSMANN, Martin. Stínová ekonomika - III: práce na černo. Praha: Sondy, 2006. 97 s. Pohledy: studie - analýzy - prognózy; 3/2006. ISBN 80-239-8882-4.
FASSMANN, Martin. Stínová ekonomika III: práce na černo a boj proti stínové ekonomice. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006. 151 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 5/2006. ISBN 80-86729-27-3.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Jaroslav Šetek, Ph.D.**
Katedra ekonomiky

Datum zadání bakalářské práce: **8. března 2013**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

doc. Ing. Ladislav Rolínek, Ph.D.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (1)
370 05 České Budějovice

doc. Ing. Ivana Faltová Leitmanová, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 12. března 2013

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to - v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Pavla Černá

PODĚKOVÁNÍ:

Mé poděkování patří Ing. Jaroslavu Šetkovi, PhD. za odborné vedení, poskytování cenných rad a připomínek při zpracování méj bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala všem, kteří mě při mém studiu podporovali.

Obsah

1	Úvod a cíl	3
2	Trh práce v ekonomickém systému – jeho legální a nelegální sféře	4
2.1	Trh.....	4
2.2	Práce.....	4
2.3	Definování trhu práce	5
2.4	Dělení trhu práce.....	7
2.4.1	Primární a sekundární trh práce	7
2.4.2	Formální a neformální trh práce	7
2.4.3	Externí a interní trh práce	7
2.5	Legální práce.....	8
2.5.1	Závislá práce	8
2.5.2	OSVČ.....	9
2.6	Nelegální práce	11
2.6.1	Odlišení práce na černo od stínové ekonomiky	11
2.6.2	Definice nelegální práce	11
3	Práce na černo v systému nelegální ekonomiky.....	13
3.1	Stínová ekonomika	13
3.2	Vyloučené činnosti	13
3.3	Způsoby měření	14
3.3.1	Metoda míry účasti na stínovém trhu práce.....	15
3.3.2	Přímé metody.....	16
3.3.3	Nepřímé metody	16
3.3.4	Modelová metoda	17
3.4	Porovnání šedé ekonomiky dle zemí	17
4	Důvody a způsoby nelegální práce.....	19
4.1	Důvody provozování nelegální práce	19

4.1.1 Úspora na daních a poplatcích za sociální a zdravotní pojištění.....	19
4.1.2 Složitý daňový systém.....	19
4.1.3 Velikost sociálních transferů.....	19
4.2 Způsoby nelegální práce.....	20
4.2.1 Závislá činnost.....	20
4.2.2 OSVČ.....	34
4.2.3 Migranti.....	41
5 Analýza dopadů nelegálního trhu práce v ČR.....	43
5.1 Dopady nelegálního trhu práce.....	43
5.1.1 Dopady pro stát a zdravotní pojišťovny.....	43
5.1.2 Dopady pro OSVČ a firmy.....	45
5.1.3 Dopady pro zaměstnance.....	47
5.2 Boj s nelegální prací v ČR.....	48
6 Závěr.....	49
I. Summary and keywords.....	52
II. Seznam použité literatury.....	53
III. Seznam použitých zkratk a symbolů	
IV. Seznam použitých tabulek, grafů a obrázků	

1 Úvod a cíl

Tato bakalářská práce se zabývá analýzou ekonomických dopadů nelegálního trhu práce v České republice. Důsledky jsou rozdělené ve třech skupinách, dle toho zda působí na stát, OSVČ a firmy, nebo na zaměstnance. Cílem této práce je dokázat, že jakýkoliv způsob nelegální práce má především důsledek pro stát a zdravotní pojišťovny, které vyberou z důvodu nepřiznání celé mzdy méně na daních a poplatcích, z čehož se odvíjí určitá opatření státu, která mnohdy vedou k prohlubování černého trhu práce.

První část práce je zaměřena na definování pojmů týkajících se trhu práce a jeho dělení, aby bylo zřejmé, o jaký trh se jedná a kdo na něm vystupuje. Dále je zde popsán rozdíl mezi legální a nelegální prací, zaměřeno především na povinné placení daní a poplatků státu a zdravotním pojišťovnám v rámci oficiální práce. Jsou zde naznačeny postupy pro výpočet těchto daní a poplatků a některé slevy a zvýhodnění, které ze zákona snižují daňovou povinnost. Tyto kroky byly naznačené z toho důvodu, že jsou využívány v praktické části bakalářské práce.

V následující části je vymezen pojem stínová ekonomika, která je často považována za synonymum černé práce, a proto je zde vysvětleno, že šedá ekonomika v sobě zahrnuje kromě práce na černo ještě další činnosti, které se nemusejí v každém případě týkat trhu práce. Dále byly popsány některé způsoby měření této části ekonomiky, které lze ve většině případů spíše odhadnout. Pro některé státy Evropy je zde zahrnut odhad šedé ekonomiky pomocí metody DIMIMIC a porovnání s Českou republikou, která se udržuje pod průměrem těchto zemí.

V praktické části jsou popsány možnosti, jak provádět práci na černo jak pro zaměstnance, tak pro OSVČ. U jednotlivých způsobů této práce jsou uvedené příklady, dle kterých jsou provedeny výpočty, na jejichž základě je zjišťována ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny. Jednotlivé výsledky jsou znázorněné v tabulkách, ke kterým jsou uvedeny popisy zjištěných výsledků.

V poslední kapitole jsou uvedené dopady, které vyplynuly z těchto výpočtů.

2 Trh práce v ekonomickém systému – jeho legální a nelegální sféře

2.1 Trh

Trh je oblast ekonomiky, ve které dochází k výměně činností mezi jednotlivými ekonomickými subjekty prostřednictvím směny zboží. Vystupují zde dvě skupiny lidí, kterými jsou prodávající a kupující. Proávající nabízejí své zboží a služby, přičemž na druhé straně se nachází kupující, kteří mají o tyto statky zájem. Trh je tedy prostředníkem mezi těmito skupinami lidí a umožňuje jim směnu za peníze. V ekonomice můžeme nalézt několik druhů trhů, které fungují ve své podstatě na obdobném principu. Jedná se o:

- Trh výrobních faktorů
- Trh kapitálu
- Trh výrobků a služeb

Nejvýznamnějším trhem v ekonomické teorii je trh výrobků a služeb, protože je podle něj formulována veškerá teorie i na další trhy. [3]

2.2 Práce

Práce patří spolu s půdou a kapitálem mezi základní výrobní faktory. Každý člověk může vykonávat práci dle svých individuálních možností, které jsou dány fyzickou zdatností, duševní vyzrálostí ale také vzděláním. [3] Všechny statky a služby, které jsou nám na trhu nabízeny, vznikají díky vlastníkům výrobních faktorů, kteří nabízejí svoji práci, půdu nebo kapitál firmám. V případě, že má firma zájem o určitý výrobní faktor, tak si ho může pronajmout za určitou odměnu, která znamená pro domácnosti důchod. Takto získané peníze mohou lidé použít na nákup statků a služeb pro uspokojení svých potřeb a tím vzniká tzv. ekonomický koloběh, kde kromě domácností a firem vystupuje také stát. [4]

Zákoník práce nám definuje závislou práci, jako vztah mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, mezi nimiž probíhá určitý poměr. Zaměstnavatel má postavení nadřízeného a na základě jeho pokynů musí zaměstnanec jako podřízený vykonávat práci, která je mu svěřena a to osobně, tudíž ji nesmí vykonat nikdo jiný. Za vykonanou práci náleží zaměstnancům mzda, plat, nebo jiná odměna. [5]. Tímto způsobem vykonávají svoji práci fyzické osoby, které jsou zaměstnány u někoho jiného, u koho

mají podepsanou pracovní smlouvu, dohodu o provedení práce, nebo dohodu o pracovní činnosti.

Další možností jak pracovat je pro fyzické osoby provozování živnosti. Tyto osoby se nazývají osoby samostatně výdělečně činné a provozují živnosti. *Živností je soustavná činnost provozovaná samostatně, vlastním jménem, na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku a za podmínek stanovených živnostenským zákonem.* [7]

Zákon o důchodovém pojištění říká, že osoba samostatně výdělečně činná (OSVČ) je ten, kdo ukončil povinnou školní docházku a dosáhl alespoň věku 15 let a zároveň provozuje samostatnou výdělečnou činnost, nebo spolupracuje při výkonu samostatně výdělečné činnosti. Samostatně výdělečnou činnost vykonávají tyto osoby:

- podnikatelé v zemědělství dle zvláštního zákona
- osoby provozují živnost dle zvláštního zákona
- lidé, kteří se živí uměleckou a tvůrčí činností až na výjimky dle zákona o dani z příjmů
- společníci ve veřejných obchodních společnostech, nebo komplementáři v komanditních společnostech
- výdělečná činnost dle zvláštních právních předpisů [6]

2.3 Definování trhu práce

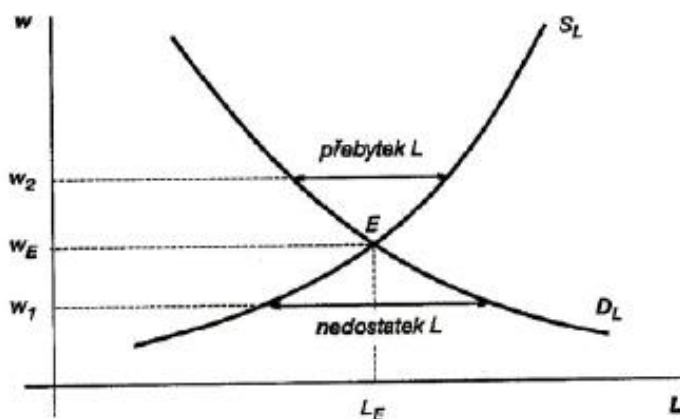
Trh práce má mnoho definic, například dle Mareše je trh práce součástí tržní ekonomiky, protože zde dochází k určité směně, kdy pracovník poskytuje svůj volný čas za mzdu.[1] Vztahy na tomto trhu probíhají obdobně jako na ostatních trzích, které můžeme v ekonomice nalézt. V praxi to znamená, že jsou proti sobě postaveny dva subjekty, kdy jeden něco nabízí a druhý stejnou věc poptává. Každý z těchto subjektů se snaží o co největší prospěch.[2]

Na straně nabídky v tomto případě stojí domácnosti a na straně poptávky můžeme nalézt firmy. Lidé nabízejí svoji práci z toho důvodu, aby za mzdu, kterou obdrží, uspokojili co nejvíce svých potřeb. Každý se rozhoduje, jak rozvrhnout svůj časový fond, který má denně k dispozici. Určitou část dne pak člověk věnuje práci a zbytek je jeho volný čas.[3] S touto problematikou souvisí mezní užitek, což znamená, že při určité mzdě je subjekt ochoten obětovat další část volného času za odměnu, která mu přísluší za práci. Mzda je cena za volný čas, proto platí, že čím vyšší je mzda, tím se více se vzdáváme volného času, abychom si mohli pořídit statky a služby, které

uspokojují naše potřeby. Toto tvrzení platí pouze do té doby, než bude mezní užitek volného času vyšší, než mezní užitek z odměny za vykonanou práci. Zde proti sobě působí důchodový a substituční efekt.[4] Substituční efekt znamená, že pokud roste hodinová sazba za práci, tak se volný čas stává dražší, neboli se mu zvyšují náklady obětované příležitosti a člověk chce více pracovat. Na druhé straně se nachází důchodový efekt, což znamená, že nedochází ke zdražování cen statků a služeb a roste reálný důchod a proto na nákup daného množství statků a služeb není třeba tolik pracovat a v případě, že by vzrostla hodinová mzdová sazba, tak člověk nabízí méně času na práci. Chování člověka závisí na tom, který z těchto efektů převládá.

V bodě, kde se střetává nabídka s poptávkou po práci, se nazývá rovnováha. Znamená to, že počet nabídek práce se rovná počtu poptávanému množství práce a to za rovnovážnou mzdu. Tento bod je na Obrázku 1 označený jako bod E. Pod tímto bodem se nachází nedostatek práce, což znamená, že při úrovni mzdy W_1 převyšuje nabídka práce nad poptávkou. Lidé za tuto mzdu nechtějí tolik pracovat, ale nabídek je mnoho. Díky konkurenci mezi zaměstnavateli se časem mzda zvyšuje až do rovnovážného bodu. Opačným případem je prostor nad bodem E, kdy naopak převyšuje poptávka nabídku, což znamená, že mzda W_2 je pro lidi atraktivní, ale není tolik pracovních míst, aby byli uspokojeni všichni poptávající, a vzniká nezaměstnanost lidí. Zde vzniká konkurence mezi nezaměstnanými, kteří jsou ochotni pracovat i za nižší mzdu a tím se časem dostává mzda opět do rovnovážného bodu. [8]

Obrázek 1: Tržní poptávka a nabídka na trhu práce

Zdroj: Macáková a kolektiv (2003)

2.4 Dělení trhu práce

Trh práce lze dle Mareše rozdělit podle tří kritérií na primární a sekundární, formální a neformální a také na externí a interní trh práce.

2.4.1 Primární a sekundární trh práce

Rozdělení trhu práce na tyto dvě skupiny se provádí pomocí kritéria kvalifikace pracovníků a úzce s tím souvisí také fluktuace. Na *primárním trhu* můžeme nalézt pracovní pozice, které jsou prestižní a velmi dobře placené. Zde je velmi nízká fluktuace, tedy lidé velmi málo opouští své pracovní pozice ve firmě. Lidé, kteří zde pracují, mají vysokou kvalifikaci, kterou se snaží nadále zlepšovat. Nevýhodou tohoto trhu je, že pokud člověk ztratí práci, tak je pro něj zdlouhavější získat novou, než je tomu u lidí v *sekundárním trhu práce*, kde lidé při ztrátě zaměstnání mohou najít novou práci rychleji. Tento trh je opakem primárního trhu práce. Zde se nachází pozice s nízkou kvalifikací, a proto zde také nedochází k výraznému kariéernímu růstu a na rozdíl od primárního trhu je zde i vysoká fluktuace. Lidé z tohoto trhu jsou častěji bez zaměstnání a vzniká u nich riziko vstupu na nelegální trh práce.

2.4.2 Formální a neformální trh práce

Za formální trh práce je považována taková práce, která je pod dohledem určitých institucí. Ty dohlíží na to, aby vše probíhalo podle zákona. Na druhé straně je *neformální trh práce*, kde vzniká problém pro tyto instituce, protože nemají dostatečné prostředky na kontrolu tohoto trhu. Podrobněji se této problematice budu věnovat v následujících podkapitolách.

2.4.3 Externí a interní trh práce

Externí, neboli vnější trh práce je ten, kde nabízejí pracovníci svoji pracovní sílu a kvalifikaci firmám, které naopak mají volná pracovní místa a ta nabízejí. Podniky si zde navzájem konkurují, což je pro kvalitní a kvalifikované pracovníky výhodné.

Interní trh tvoří příležitosti, které lze nalézt uvnitř podniku. Zde nedochází k propouštění lidí, ale pouze k jejich přemístění uvnitř podniku. Dochází zde tedy pouze k přesunu lidí za pomoci určitých administrativních pravidel, tak aby bylo dosaženo určitých cílů.

2.5 Legální práce

Formální práce nemá v podstatě žádnou ustálenou definici, ale nejdůležitější informace týkající se této problematiky lze nalézt v Zákoníku práce. Aby se práce mohla považovat za legální, tak musí vše probíhat v souladu se zákony, což znamená, že každý pracovník musí být nahlášený u Zdravotní pojišťovny a také u Okresní správy sociálního zabezpečení (OSSZ) a těmto institucím platí každý měsíc určitý obnos ze svého platu podle toho, zda se jedná o zaměstnance, nebo o OSVČ.

2.5.1 Závislá práce

Zde probíhá vztah zaměstnance a zaměstnavatele. Pokud zaměstnavatel přijme nového zaměstnance, tak jsou s tím spojené určité povinnosti, které musí ze zákona provést. Kromě toho, že musí být sepsána pracovní smlouva, tak musí zaměstnavatel přihlásit zaměstnance Zdravotní pojišťovně a OSSZ a dát zaměstnanci možnost podepsat Prohlášení k dani z příjmů, aby měl možnost slev na dani.

V případě závislé práce lidé pracují u další osoby, která je u sebe zaměstnává a za to jim musí vyplácet odměnu. Taková odměna se nazývá mzda, pokud ji vyplácí zaměstnavatel svému zaměstnanci. V případě, že je zaměstnavatelem stát, územní samosprávný celek a další organizace vyjmenované dle §109 Zákoníku práce, tak se jedná o plat. Poslední možností jsou odměny z dohody, v případě zaměstnání na dohodu o provedení práce, nebo na dohodu o pracovní činnosti. Až na některé výjimky, které vyplývají z typu smlouvy (dohoda o provedení práce) musí být vždy zaměstnancům strženo pojistné a záloha na daň z příjmů. Zaměstnanec je v tomto případě poplatníkem, protože jeho odměna za práci podléhá zdanění a zaměstnavatel je plátcem, protože to za něj musí odvést příslušným organizacím.[5]

Ze zdravotního pojištění jsou hrazeny úkony, které se týkají péče o zdraví pojištěnce, tak aby byl jeho zdravotní stav zlepšen, nebo aby bylo zmenšeno jeho utrpení. Z tohoto pojištění se platí například preventivní prohlídky, rehabilitace a spousta dalších úkonů, které jsou vyjmenovány v zákoně.[9] Z odměn zaměstnanců se strhává částka ve výši 6,5% z hrubé mzdy pracovníka. Zdravotní pojišťovně musí zaplatit také zaměstnavatel a to 9% opět z hrubé mzdy zaměstnance.[10]

Sociální pojištění je placeno do státního rozpočtu a platby jdou na nemocenské pojištění, důchodové pojištění a státní politiku zaměstnanosti. U zaměstnanců je účast na všech třech složkách sociálního pojištění povinná. Z nemocenského pojištění je

hrazena nemocenská, peněžitá pomoc v mateřství, ošetřovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Pokud jde o důchodové pojištění, tak se z těchto prostředků vyplácí veškeré důchody, tedy starobní, invalidní, popřípadě další. Například velikost starobního důchodu se odvíjí od toho, kolik plátce odvedl za svůj život na důchodové pojištění. Poslední složkou je státní politika zaměstnanosti, ze které se vyplácí například podpora v nezaměstnanosti. Zaměstnanec platí ze souhrnu svých příjmů 6,5% a zaměstnavatel za něj musí zaplatit 25%. [11]

Z platu zaměstnance musí být také stržena *záloha na daň z příjmů*, kterou na rozdíl od sociálního a zdravotního pojištění platí pouze zaměstnanec. Daň z příjmů je jedním z důležitých příjmů státního rozpočtu. Pokud nemá zaměstnanec jiné příjmy, než ze závislé činnosti, tak je tento příjem předmětem daně. Během roku se ze mzdy strhává záloha na daň, jejímž základem je hrubá mzda za daný měsíc navýšená o pojistné zaplacené zaměstnavatelem a to celé se zaokrouhlí na celá sta nahoru, z čehož se vypočítá 15%. Výsledná částka lze snížit o slevu na poplatníka, která činí 2070 Kč a daňové zvýhodnění na děti, které je činí na první dítě 1117 Kč, na druhé 1317 Kč a třetí 1417 Kč. Na konci roku může zaměstnanec požádat o roční zúčtování, kde je dílčím základem daně úhrn příjmů od všech zaměstnavatelů za daný rok, ke kterému se přičítá úhrn zaplaceného pojistného za daný rok. Tato částka se zaokrouhlí na sta dolů a vypočítá se záloha daň z příjmů, ve výši 15%. Po těchto úkonech lze uplatnit slevu na poplatníka a daňové zvýhodnění na děti, ale je možné uplatit i odčitatelné položky, které během roku nelze uplatit. Je to například soukromé životní pojištění, zaplacené úroky a další položky vyjmenované zákonem. Může nastat situace, kdy zaměstnanec ještě něco prodává, nebo pronajímá a v tomto případě podává daňové přiznání stejně jako je tomu u OSVČ. [12]

2.5.2 OSVČ

Výše jsem zmínila, které osoby lze považovat za OSVČ. Tyto osoby za sebe sami odpovídají, což znamená, že za sebe sami musí vypočítat zálohy na pojištění a také na daň. Jejich povinností je dodržovat zákonem stanovené termíny pro podání všech dokumentů, které se týkají daňové politiky, ale mají možnost využívání služeb účetních popřípadě daňových poradců, kteří se zabývají touto problematikou.

U *zdravotního pojištění* je OSVČ povinna ohlásit zdravotní pojišťovně zahájení a případné ukončení samostatné činnosti do 15 dnů od doby, kdy tato situace nastane.

Pokud musí tento člověk získat živnostenské oprávnění, tak lze veškeré tyto ohlašovací povinnosti splnit vyplněním Jednotného registračního formuláře, kde se zároveň registruje i k sociálnímu pojištění a k daním. OSVČ platí zálohy na zdravotní pojištění každý měsíc správci pojistného k 20. dni kalendářního měsíce. Základem pro výpočet je 50 % dílčího základ daně z příjmů fyzických osob z podnikání a z jiné samostatné činnosti, tzn. polovina příjmů ze samostatné činnosti po odečtení výdajů na dosažení, udržení a zajištění. Sazba pro výpočet pojistného činí 13,5%. Tyto osoby mají za povinnost podávat přehled o příjmech a výdajích, na jehož základě se zjistí, kolik na zálohách zaplatili a jaká je skutečná výše pojistného za daný rok, čímž vzniká přeplatek, nebo doplatek. Zároveň se na tomto formuláři vypočítá záloha na další období, která nesmí činit méně, než je 13,5 % z dvanáctinásobku 50 % průměrné mzdy. [10]

Placení *sociálního pojištění* je částečně rozdílné od toho, jak to funguje pro zaměstnance, u kterých jsou všechny tři části plateb povinné. OSVČ se musí povinně účastnit na důchodovém pojištění a na placení příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ale účast na nemocenském pojištění je pouze na individuálním rozhodnutí. Základ pojistného si mohou stanovit sami, ale nesmí to být méně než 50% daňového základu, kterým se rozumí dílčí základ daně z příjmů z podnikání a jiné samostatné činnosti. Stejně jako je tomu u zdravotního pojištění, tak i u sociálního pojištění se podává přehled o příjmech a výdajích, na jehož základě se zjistí přeplatek nebo nedoplatek a také se vypočte nová záloha. Sazby se odvíjí od toho, zda se osoba účastní důchodového spoření a zda dobrovolně platí nemocenské pojištění. Pokud není účastna na důchodovém spoření, tak pro ni platí sazba 29,2 %, pokud se alespoň část roku účastí II. pilíře důchodového spoření, je sazba 26,2 %. Sazba na nemocenské pojištění činí 2,3%. [13]

Daň z příjmů je rozdělena do pěti paragrafů dle zákona o dani z příjmů. Jako první je definovaný §6, ve kterém je zahrnuta závislá činnost, což znamená práce jako zaměstnanec. Práci ze samostatné činnosti vymezuje §7. V §8 nalezneme příjmy z kapitálového majetku, což jsou například podíly na zisku společností, nebo úroky. Příjem z nájmu je definovaný v §9 a jako poslední jsou ostatní příjmy zahrnuté v §10, do kterého patří všechny příjmy, které nelze zařadit do jiných částí. OSVČ musí podat daňové přiznání, do kterého vyplní všechny příjmy podle jednotlivých paragrafů, které jí nastali za předchozí období. Pokud se jedná o příjmy ze samostatné činnosti, může si plátce stanovit, zda uplatní své skutečné výdaje, nebo použije paušální částku, která je

pro jednotlivé činnosti stanovena zákonem. U ostatních částí lze uplatnit pouze prokazatelné výdaje. Po zjištění základu daně má OSVČ možnost uplatnit nezdanitelné části a odčitatelné položky. Po provedení těchto úprav se zaokrouhlí základ daně na sta dolů a vypočte se daň 15%. V další části tiskopisu si uplatňuje slevy a daňová zvýhodnění. Po uplatnění všech těchto položek se započtou zálohy, které byly zaplacený a zjistí se přeplatek, nebo nedoplatek. Daňové přiznání musí být podáno v termínu, který stanoví zákon. [12]

2.6 Nelegální práce

Nelegální práce je jedním z mnoha problémů vyspělých zemí, s nímž se snaží bojovat, protože stát takto každoročně přichází o nezanedbatelné částky peněz, které by mohli být použity v zájmu všech občanů.

2.6.1 Odlišení práce na černo od stínové ekonomiky

Protože nebývá výjimkou, že je práce na černo označována lidmi za stínovou ekonomiku, tak zpočátku vysvětlím rozdíl mezi těmito dvěma pojmy. Dalo by se říci, že práce na černo je jednou z několika částí stínové ekonomiky, do které patří:

1. daňové úniky
2. trestná činnost
3. výpomoc mezi rodinami jinak nazývaná subsistenční ekonomika
4. práce vykonávaná, tak, že nejsou dodržovány všechny právní předpisy, tedy nelegální práce

Každý, kdo provádí kteroukoliv z uvedených činností má za cíl ušetřit či nějakým způsobem získat peníze, ze kterých nemusí nic odvést státu. V následující kapitole vysvětlím, co považujeme za stínovou ekonomiku. [14]

2.6.2 Definice nelegální práce

Po uvedení odlišností mezi prací na černo a stínovou ekonomikou je důležitá samotná definice. Zákoník práce definuje nelegální práci jako:

- 1. výkon závislé práce fyzickou osobou mimo pracovněprávní vztah, nebo*
- 2. pokud fyzická osoba-cizinec vykonává práci v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání, nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona vyžadováno, nebo v rozporu se zaměstnaneckou kartou vydanou podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky, nebo v rozporu s modrou kartou*

3. pokud fyzická osoba-cizinec vykonává práci pro právnickou, nebo fyzickou osobu bez platného povolení k pobytu na území České republiky, je-li podle zvláštního právního předpisu vyžadováno.“ [15]

Další definice je převzata od komise evropských společenství, která definuje neohlášenou práci jako:

„jakákoliv placená činnost, která je zákonná, pokud jde o její povahu, avšak není ohlášená orgánům veřejné moci, s přihlédnutím k rozdílům v systému regulace členských států“ [16]

Dalo by se říci, že obě tyto definice jsou si v jádru podobné, protože popisují nelegální práci, jako činnost, která částečně obchází zákon. Nelegální práce je opakem práce legální, tudíž lidé zaměstnaní nelegálně obvykle nepřispívají na daň z příjmů, sociální a zdravotní pojištění ze svého výdělku a naopak v mnoha případech tyto platby činí stát, tedy pokud je člověk přihlášen na úřadu práce.

3 Práce na černo v systému nelegální ekonomiky

3.1 Stínová ekonomika

Pro stínovou ekonomiku existuje mnoho dalších názvů, např. podzemní či skrytá. Tímto způsobem se označuje ta část ekonomiky, kterou se snaží její provozovatelé zatajit, jelikož nějakým způsobem obírají stát. Značným problémem je fakt, že tuto část ekonomiky zachytíme do HDP jen odhadem a výsledná čísla jsou velmi nepřesná.

Neformální ekonomiku rozdělujeme na dvě části, a to šedá a černá ekonomika. Do šedé ekonomiky patří produktivní činnosti, které jsou ve své podstatě legální, ovšem jejich problémem je, že nejsou nikde evidované. Naopak černá ekonomika jsou činnosti nelegálního charakteru, které jejich provozovatelé musí vždy skrývat, jelikož nemohou být nikdy považované za formální aktivity.

Tato část ekonomiky trápí mnoho zemí, ale velmi těžko se tohoto problému zbavuje. Snahu o odstranění projevuje každá vláda, bohužel o znatelném zmenšení se prozatím nedá mluvit. [29]

3.2 Vyloučené činnosti

V kapitole 2 jsem vymezila pojem práce na černo, který je pouze jednou z částí stínové ekonomiky. Existují určité činnosti, které by mohli být též považovány za černou práci, ale v praxi jsou vyloučeny.

Jako první vylučujeme *kriminální činnost*. Do této kategorie činností řadíme takové konání, které patří do nelegálních aktivit, ale nějakým způsobem jsou pro lidi omezující. Patří sem například obchod s lidmi či produkce drog. Důvodem pro vyloučení těchto aktivit je především složité získávání důvěryhodných údajů.

Další vyloučenou položkou jsou *daňové úniky*. Je důležité správně určit, který daňový únik je do práce na černo započítán a který ne. Daňový únik, který považujeme za černou práci, může být například zedník, který ve svém volném čase provádí stavební úpravy u jiného člověka a nechá si zaplatit tzv. „na ruku“, což v praxi znamená, že tento příjem není registrovaný a neodvede z nich daně. Na druhé straně jsou vyloučeny takové činnosti, kdy nebyla provedena žádná skutečná práce a jedná se pouze o účetní položky. Příkladem takového úniku je vymyšlený údaj o výdajích OSVČ, aby si díky tomu snížil základ pro výpočet daně.

Poslední vyloučenou činností je tzv. „*profesionální práce*“, kam spadají činnosti, které člověk dělá sám pro sebe. Řadíme sem aktivity jako práci, kterou provádíme sami u sebe doma, výměnu či směnný naturální obchod a dobrovolnou práci za kterou nepřísluší odměna. Tyto činnosti jsou velmi těžce změřitelné a nebývají zpoplatněné, což je důvod, proč jsou vyloučené z práce na černo. Na tato konání můžeme mít dvojitý pohled. Z formálního hlediska se jedná o domácího kutila, který si sám vyrobí skříň do své domácnosti, ale na druhé straně se nachází neformální stránka, kam patří člověk, který si doma vypálí ze svých švestek slivovici, ale nevlastní patřičná povolení. Zde vzniká tzv. „šedá zóna“, protože bývá těžké najít mez mezi prací na černo a subsistenční ekonomikou. Stejný problém nastává i z hlediska formálnosti. Pokud člověk dostává část mzdy formálně, ze které platí pojištění a daně a část neformálně, z níž nic neplatí, tak je složité určit, zda se jedná o formální či neformální práci. [14]

Vzhledem k tomu, že je moje práce zaměřena na nelegální trh práce jako celku, budu se soustředit na všechny nezákonné činnosti související s touto problematikou. Práci na černo neboli nelegální práci zahrnu ve všech podobách, ale daňové úniky zaměřím pouze na daň z příjmů, protože v jiných případech se nejedná o pracovní trh. Jako únik na dani z příjmů budu považovat i takové případy, kdy se bude jednat pouze o vymyšlený účetní zápis, protože i ten ovlivní konečný odvod na daních a poplatcích státu. Naopak domácí práce je těžko změřitelná a jen stěží ji lze nějak zabránit a proto se tímto oddílem nebudu zabývat. Co se týče kriminálních činností, tak jsou absolutně nezákonné a nelze je v první řadě považovat za nelegální trh práce, jelikož výstupy z této části ekonomiky jsou plně skryty na rozdíl od černé práce, kde dochází k porušování některých pravidel, ale výstupy jsou součástí oficiální ekonomiky.

3.3 Způsoby měření

Měření práce na černo je velice složitou záležitostí, protože chceme zjistit velikost něčeho, co chce každý, kdo tuto práci provozuje zatajit. Navíc různí autoři mají na tuto problematiku jiný názor a jiný pohled. Dle Fassmanna existuje pouze jedna metoda, díky které lze správně změřit velikost práce na černo, proto ji uvádím jako samostatnou podkapitolu. Ostatní metody jsou podle jeho názoru určené pro měření stínové ekonomiky jako celku a jsou tedy pro tento účel nepoužitelné. Na druhé straně je postoj Schneidera, který definuje šedou ekonomiku stejným způsobem, jako mám uvedeno v definici práce na černo. I on vylučuje kriminální činnost, domácí práci a daňové úniky, ovšem způsoby jeho měření jsou stejné, jako Fassmann ve své práci považuje za měření

stínové ekonomiky. Já popíši oba přístupy dle těchto autorů, protože vycházejí z definice práce na černo.

3.3.1 Metoda míry účasti na stínovém trhu práce

Tato metoda vznikla v Itálii a vychází z předpokladu, že skutečná účast na pracovním trhu je vyšší, než ta, která je oficiálně známá. Dochází zde k odhadu, kolik lidí pracuje na černo a kolik vyprodukuje práce. V tomto okamžiku je důležité položit si otázku, jak správně provést odhad. Existují tři metody, ale stále se jedná o předpoklad a tudíž výsledky nejsou přesné.

1. *Nepřímá bilanční metoda* vyplývá z původního záměru, ve kterém se zjišťuje počet ekonomicky aktivních lidí, kteří jsou zaměstnaní a také kolik práce je vyprodukováno. Dále je nutné zjistit, kolik lidí opravdu mohou vyprodukovat práce a rozdíl, který vzniká je identifikovaný jako černá práce. U této metody vzniká závažný problém v tom, že ne všechny práce na černo jsou odhalitelné. Ve skutečnosti lze odhalit jedince, který pracuje pouze na černo a oficiální práci nemá. Kombinaci oficiální a neoficiální práce tato metoda nepřepokládá a tím jsou výsledky zkreslené.
2. Další metodou je *přímé terénní šetření*. U tohoto způsobu zkoumání je důležité pokládat respondentům promyšlené otázky a také si stanovit koho se ptát, aby byly výsledky důvěryhodné. Ti, kteří se pohybují na hranici zákona, nemají zájem o sdělování informací a proto je v mnoha případech dobré pokládat otázky v okolí, kde se tito lidé pohybují. Tato zkoumání nám umožní představit si, kolik lidí v dané zemi pracuje nelegálně, ale stále se jedná pouze o jakýsi odhad a zároveň nám to neříká nic o přidané hodnotě, kterou tato práce přináší. Abychom tuto hodnotu zjistili, museli bychom znát i produktivitu práce na černo a to je velmi obtížné.
3. Poslední způsob převzal Fassmann od Schneidera. Jedná se o *odvození kapacity trhu práce na černo z makroekonomických odhadů*. Stínová ekonomika zjištěná metodou hotových peněz se dělí produktivitou práce v tomto sektoru a tím se získá počet pracujících na černo. Následně tuto metodu kritizuje, opět z důvodu odhadu celé stínové ekonomiky a ne jen „černé“ práce. [14]

Další možnosti měření, které uvedu, jsou ty, které slouží dle Fassmanna na měření celé stínové ekonomiky.

3.3.2 Přímé metody

1. *Průzkumy* jsou obdobou přímého terénního šetření, které jsem popsala výše.
2. *Daňová kontrola* spočívá ve zjištění, jestli nevzniká rozdíl mezi skutečnými a deklarovanými příjmy. Kontroly se provádí u společností namátkově, ale také cíleně dle pravděpodobnosti daňového podvodu. Data, která se zjistí, jsou aplikována na zbytek populace a vznikne odhad. Bohužel vyčíslí odhad hlavně daňových úniků.

3.3.3 Nepřímé metody

1. První metodou je přístup založený na nesouladu mezi statistickými příjmy a výdaji, která se nazývá *metoda rozporu*. Tento rozdíl, který zde vzniká, je indikátorem neoficiálních činností. Metoda nebere v úvahu, že příjmy nemusí být vynaloženy v oficiální ekonomice, takže výsledky nejsou přesné.
2. V další metodě se sleduje pokles účasti pracovní síly v oficiálním sektoru, což může být známkou zvýšení aktivity v neoficiální ekonomice.
3. *Transakční přístup* vychází z předpokladu, že existuje vztah mezi objemem transakcí a oficiálním HNP. Tuto metodu rozvinul Feige, který použil Fisherovu kvantitativní rovnici (peníze*rychlost oběhu peněz = cena*počet celkových transakcí). Poměr transakcí a HNP je referenční hodnotou, a jestliže se zvyšuje počet transakcí k HNP, tak to značí růst stínové ekonomiky. HNP skryté ekonomiky může být zjištěno po odečtení oficiálního HNP z celkového nominálního HNP. Problém metody je, že je nutné mít v základním roce nulovou skrytou ekonomiku, což je skoro nemožné.
4. *Metoda založená na poptávce po měně* předpokládá, že utajené transakce jsou svázané s formami provádění plateb. Zvýšení velikosti skryté ekonomiky je zvýšeno požadavkem po měně.
5. Kaufmanova-Kaliberdova metoda předpokládá, že spotřeba elektrické energie je dobrým indikátorem celkové ekonomické aktivity. Znamená to, že s růstem celkové spotřeby elektrické energie roste i celkové HDP. Pokud získáme odhad celkového oficiálního HDP, tak zjistíme i ten neoficiální. Problémem je, že ne všechny skryté činnosti potřebují jako zdroj zrovna elektrickou energii.

Metoda Lackó se domnívá, že určitá část skryté ekonomiky je propojena s domácí spotřebou elektřiny, jedná se o tzv. domácí produkci. Pro zjištění musí znát kolik HDP je vyprodukováno z jednotky elektřiny, aby mohl data porovnat

s celkovou spotřebou. Pokud nejsou tato data známá, musí si vystačit s odhadem. Oba tyto přístupy se souhrnně nazývají jako *metody vstupních zdrojů*. [17]

3.3.4 Modelová metoda

1. Do této skupiny patří metoda *DYMIMIC* (Dynamic Multiple-Indicators Multiplecauses). Vychází z předpokladu, že neoficiální ekonomika je nepozorovaným jevem a dochází zde k relativním odhadům velikosti a vývoje. Protože se jedná o předpoklad, je využívána v kombinaci s dalšími metodami. [18]

3.4 Porovnání šedé ekonomiky dle zemí

Neoficiální ekonomika je fenomén, který sužuje celosvětově všechny země. Studie, kterou provedl Friedrich Schneider spolu se společností A. T. Kearney je zaměřena na šedou ekonomiku v České republice, ale jsou zde i výsledky pro ostatní evropské země. Tato práce bere v úvahu především práci na černo, která dle odhadů tvoří v Evropě až 2/3 šedé ekonomiky a nehlášené příjmy u kterých je odhad pro Evropu až 1/3 šedé ekonomiky.

Tabulka 1: Šedá ekonomika ve vybraných evropských zemích 2013

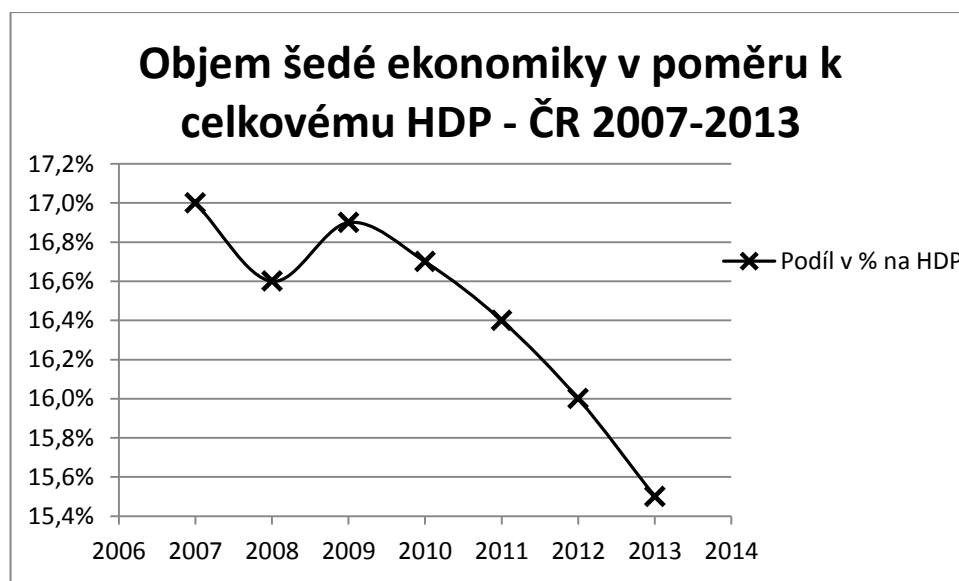
Západní Evropa		Střední Evropa		Jižní Evropa	
Země	% na HDP	Země	% na HDP	Země	% na HDP
Německo	13	Polsko	24	Itálie	21
Francie	10	Rumunsko	28	Španělsko	19
Velká Británie	10	ČR	15,5	Turecko	27
Belgie	16	Maďarsko	22	Řecko	24
Švédsko	14	Bulharsko	31	Portugalsko	19
Norsko	14	Chorvatsko	28		
Nizozemsko	9	Slovensko	15		
Švýcarsko	7	Litva	28		
Dánsko	13	Slovinsko	23		
Finsko	13	Lotyšsko	26		
Rakousko	8	Estonsko	28		
Irsko	12				

Zdroj: Visa (2015), vlastní úprava

Z tabulky vyplývá, že nejnižší podíl šedé ekonomiky na HDP má Švýcarsko s 7% dílem, za nímž je těsně umístěno Rakousko, které má 8 % a Nizozemsko s 9 %. Naopak největší objem šedé ekonomiky na HDP má Bulharsko a to celých 31 %. Česká republika se se svými 15,5 % pohybuje pod průměrnou evropskou hodnotou, která činí 18,5 %.

V České republice procentní podíl na HDP klesá stabilně od roku 2007, ale v letech 2009-2010 byl zaznamenán menší nárůst oproti předchozím rokům a to z důvodu světové finanční krize. Vývoj od roku 2007 znázorňuje graf 1.

Graf 1: Vývoj šedé ekonomiky v ČR 2007-2013

Zdroj: Visa (2015), vlastní úprava

Tato studie předpokládá stabilní pokles šedé ekonomiky i do budoucna a to jak v relativních, tak také v absolutních hodnotách. Česká republika je stát, který má snahu snížit podíl šedé ekonomiky a to různými způsoby, kterým se budu věnovat v kapitole 5. [38]

4 Důvody a způsoby nelegální práce

4.1 Důvody provozování nelegální práce

Pro provozování nelegální práce existuje mnoho důvodů, protože se jedná o práci, o které úřady neví a je tedy složité dohledat, kolik si lidé vydělají mimo to, co je oficiálně známé. Tím, že nepřiznají veškerý svůj výdělek, často ušetří na srážkách, ale podstupují jiná rizika, o kterých často nepřemýšlí.

4.1.1 Úspora na daních a poplatcích za sociální a zdravotní pojištění

Z každého oficiálního příjmu, který člověk má, musí část odvést státu v podobě daní a sociálního pojištění a také zdravotním pojišťovnám. Toto břemeno zatěžuje i zaměstnavatele, kteří pravidelně odvádí za každého zaměstnance poplatky za sociální a zdravotní pojištění. Pokud jsou sazby u těchto plateb vysoké a zatěžují tedy příjem pracovníků a zvyšují náklady podniků, tak je velká pravděpodobnost, že budou ochotni pracovat v neoficiální ekonomice, kde se žádné takové poplatky neplatí.

4.1.2 Složitý daňový systém

Česká republika má jeden z nejsložitějších daňových systémů, což může znamenat, že i z tohoto důvodu přichází stát o vysoké částky peněz formou daňových úniků. Nemusí se jednat o úmyslné podvody, protože čím je systém komplikovanější, tak vzniká prostor pro chyby. Je ovšem pravdou, že někdo dokáže využít tyto mezery ve svůj prospěch zcela úmyslně a často se stává, že ani nedojde k jeho odhalení, jelikož je to těžko kontrolovatelné.

4.1.3 Velikost sociálních transferů

Do sociálních transferů řadíme např. podporu v nezaměstnanosti. Podle toho jaká je její výše a zároveň délka užívání se lidé rozhodují, zda se jim nevyplatí nějakou dobu vykonávat práci, aniž by to oznámili úřadům. Za těchto okolností pobírají mzdu z práce, která není ohlášená, a zároveň při splnění určitých podmínek mohou pobírat také podporu od státu. Jedná se ovšem o zneužívání sociálních dávek a takového chování by mělo být trestné. V případě že úřady takovou skutečnost zjistí, tak je podvodník vyřazen z evidence ÚP.

4.2 Způsoby nelegální práce

Stejně jako existují různé důvody pro provozování nelegální práce, tak je i četnost způsobů provedení. V následující části budu možnosti popisovat a také propočítávat, o kolik korun přichází stát, na jednom pracovníkovi měsíčně a také ročně. Výši mezd u jednotlivých povolání budu určovat jako průměrné mzdy získané od ISPV za 3. čtvrtletí 2014, kde jsou povolání rozdělené do sekcí podle ekonomických činností CZ-NACE. [19] K těmto propočtům využiji smyšlené příklad, aby poukázala na ztráty, které vznikají státu a také zdravotním pojišťovnám, když lidé nepřiznávají příjem ve skutečné výši.

4.2.1 Závislá činnost

Pan X (35 let) pracuje jako řezník 8 hodin denně, toto povolání spadá dle CZ-NACE do sekce zpracovatelského průmyslu, u kterého je uvedena průměrná mzda na přepočteného zaměstnance 26 158 Kč. Se svojí manželkou, která je na mateřské dovolené mají dvě děti (1;5 let) a společně žijí v bytě v Praze, a tudíž na děti uplatňuje daňové zvýhodnění. Manželka je na mateřské dovolené celkem tři roky a pobírá tedy rodičovský příspěvek ve výši 6 111 Kč měsíčně. [20] Výše životního minima pro tuto rodinu činí 9450 Kč. [21] V případech, kde je zaměstnaný, tak podepsal prohlášení k dani. Jeho měsíční mzda se rovná průměrné mzdě dle zpracovatelského průmyslu.

4.2.1.1 Legální zaměstnání

Jako první beru v úvahu případ, kdy pan X má výhradně toto zaměstnání, kde má podepsanou pracovní smlouvu a jsou mu tedy ze mzdy sráženy všechny povinné odvody. Jak říká zákon, tak i jeho zaměstnavatel za něj musí odvádět sociální a zdravotní pojištění a tím mu vznikají náklady. Následující tabulka 2 zobrazuje, kolik činí měsíční výdělek a také srážky.

Tabulka 2: Mzda z oficiálního zaměstnání

Ukazatel	Měsíčně	Ročně
Hrubá mzda	26 158 Kč	313 896 Kč
Sociální pojištění zaměstnanec	1 700 Kč	20 403 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnanec	1 177 Kč	14 125 Kč
Základ daně (zaokrouhlený)	35 100 Kč	421 200 Kč
Záloha na daň z příjmů	761 Kč	9 132 Kč
Čistá mzda	22 520 Kč	270 235 Kč
Sociální pojištění zaměstnavatel	6 540 Kč	78 474 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnavatel	2 354 Kč	28 251 Kč
Sociální pojištění celkem	8 240 Kč	98 877 Kč
Zdravotní pojištění celkem	3 531 Kč	42 376 Kč
Celkový oficiální příjem rodiny	28 631 Kč	343 567 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Z tohoto výpočtu vyplývá, že sociální a zdravotní pojištění podstatně zatěžují příjem zaměstnance, který za rok odvede celkem 34 528 Kč a zároveň ještě musí zaplatit daň z příjmů, což ročně činí 9 132 Kč. Jeho zaměstnavatel za něj musí každoročně odvést cca. 106 725 Kč, což tvoří 34% z hrubé mzdy, které odvede státu. Skutečnost, že jsou náklady na jednoho zaměstnance takto vysoké, vede podnikatele k myšlence, že zaměstnají lidi na černo a tím si podstatně sníží svoje i jejich náklady. Je pravdou, že podstupují riziko, že to úřady zjistí a v takovém případě jim hrozí pokuta, ale i přesto toto nebezpečí podstupují. Způsoby, jak se snaží ušetřit, budou aproximovat v dalších možnostech zaměstnávání, které není v souladu se zákonem.

4.2.1.2 Pobírání části mzdy na černo

Tento případ nastane za předpokladu, že zaměstnavatel nabízí svému zaměstnanci, vyplacení určité části mzdy tzv. „na ruku“. Znamená to tedy, že je u něj oficiálně zaměstnaný, ale částka, ze které vypočítává pojistné a daň není ta, která je ve skutečnosti vyplacena. Základ pro výpočet daně je tedy nižší a proto méně zatěžuje náklady zaměstnavatele a zároveň zaměstnanci zůstává vyšší disponibilní důchod, protože daň a poplatky nejsou vypočtené z celého příjmu.

Existují dvě možnosti, jak tento způsob provádět. Výhodnější pro zaměstnavatele je, že nabídne svému pracovníkovi, oficiálně příznanou minimální mzdu a zbytek vyplatí na černo. Z dlouhodobého pohledu nemusí být toto řešení pro zaměstnance výhodné, jelikož musí brát v úvahu, že se mu od velikosti příjmů za jeho pracovní kariéru odvíjí také velikost starobního důchodu či jiných dávek. Záleží tedy na

subjektivním pohledu daného zaměstnance, co je pro něj výhodnější. Druhou možností je, nabídnutí vyšší částky, než je minimální mzda, a základna pro výpočet starobního důchodu se oproti prvnímu případu zvýší, ale je nutné počítat také s vyššími odvody z platu.

Je zde mnoho faktorů, které ovlivňují, pro jakou možnost se člověk rozhodne, pokud tedy vůbec o takovéto nabídce uvažuje. V první řadě je nutné brát v úvahu, že pokud mám ve smlouvě stanovenou minimální mzdu, popřípadě i o něco vyšší než je minimum a ústně se domluvím, že mi určitou částku vyplatí na černo, tak si nikdy nemůžu být jista, že tato ústní dohoda platí a ani neexistuje možnost něčeho se domáhat. Záleží tedy na důvěře, kterou mám ke svému zaměstnavateli. Dalším důležitým činitelem pro rozhodnutí je výše mzdy, kterou dostane „na ruku“. Musí se rozhodnout, zda mu podstoupené riziko stojí za peníze, které dostane neoficiálně. Pokud činí neoficiální mzdu například jen čtvrtina oficiální mzdy, tak je zaměstnanec méně ochotný podstoupit riziko, než když má částku z obou sektorů stejnou. Čím vyšší je nepřiznaná mzda, tím více z ní můžeme uspořit a nemusíme myslet na to, kolik nám v budoucnu vyčíslí stát důchod či dávky v případě nemoci, nebo při ztrátě zaměstnání.

Na příkladu znázorním obě možnosti. V prvním případě pan X pobírá minimální mzdu, která činí 9 200 Kč při práci 40 hodin týdně a zároveň dostává od svého zaměstnavatele 16 958 Kč, což je zbylá částka do průměrné mzdy. [22]

V tomto případě není úplně jednoduché vyplácet pouze minimální mzdu, která může být v ČR vyplácena legálně pouze malé skupině pracovníků. Jedná se o činnosti, které se opakují, a je k nim zapotřebí pouze jednoduchých pracovních pomůcek. Tyto práce zároveň nijak dále nenavazují na další činnosti a nevzniká zde riziko úrazu.[23] Pro použití této možnosti je nutné mít ve smlouvě jinou pracovní pozici, než tu, kterou ve skutečnosti vykonává, čímž zabrání odhalení podvodu. V tomto případě se může jednat o pomocné práce, např. mytí pracovních pomůcek. Ve skutečnosti ale stále pracuje jako řezník a zbylou mzdu dostává „na ruku“. Zdanění ukazuje následující tabulka:

Tabulka 3: Oficiální pobírání minimální mzdy

Ukazatel	Měsíčně	Ročně
Hrubá mzda	9 200 Kč	110 400 Kč
Sociální pojištění zaměstnanec	598 Kč	7 176 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnanec	414 Kč	4 968 Kč
Základ daně (zaokrouhlený)	12 400 Kč	148 800 Kč
Záloha na daň z příjmů	-	-
Daňový bonus	2 434 Kč	29 208 Kč
Čistá mzda	10 622 Kč	127 464 Kč
Mzda "na černo"	16 958 Kč	203 496 Kč
Mzda celkem	27 580 Kč	330 960 Kč
Sociální pojištění zaměstnavatel	2 300 Kč	27 600 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnavatel	828 Kč	9 936 Kč
Sociální pojištění celkem	2 898 Kč	34 776 Kč
Zdravotní pojištění celkem	1 242 Kč	14 904 Kč
Celkový oficiální příjem rodiny	16 733 Kč	200 796 Kč
Celkový příjem rodiny	33 691 Kč	404 292 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Z tabulky 3 vyplývá, že obě strany z hlediska financí v současnosti ušetří, za předpokladu, že na tento podvod nikdo nepřijde. Pro zaměstnance to znamená roční úsporu na daních a poplatcích s porovnáním s tabulkou 2 celých 31 517 Kč. Oproti disponibilnímu ročnímu důchodu z oficiálního zaměstnání si při kombinaci oficiální a neoficiální části mzdy polepší o 60 725 Kč. Co se týká úspory zaměstnavatele, ten za celý rok ušetří na poplatcích 103 717 Kč. Ušetřené peníze jsou pro obě strany nezanedbatelné a z tohoto důvodu se řada lidí rozhodne na toto řešení přistoupit.

Pokud tento zaměstnanec oficiálně pobírá pouze minimální mzdu a jeho manželka má jediný příjem, kterým je rodičovský příspěvek od státu ve výši 6 111 Kč, a minulý kalendářní rok byla situace stejná, což v tomto příkladu také předpokládám, tak má tato rodina nárok na přídavky na děti. Jejich celkový formální příjem činí 16 733 Kč, a pro přiznání přídavků na děti je rozhodný příjem, který činí méně než 2,4 násobku životního minima, což je v případě této fiktivní rodiny důchod nižší než 22 680 Kč. Podmínky pro získání přídavků naplňují, i když ve skutečnosti je jejich příjem daleko vyšší. Obě děti spadají do kategorie do věku 6 let, což znamená, že za jedno dítě získají 500 Kč. Disponibilní důchod této rodiny se započtením přídavků činí 34 691 Kč, oproti částce 28 631 Kč z původního příkladu, ale jejich příjem je z velké části nelegální a zároveň má otec velmi nízkou základnu pro výpočet starobního důchodu. V případě, že

onemocní, nebo přijde o práci, tak se dávky vypočítají také z této nízké základny, což je značná nevýhoda.

Jedná se tedy o kombinaci neformální práce s pobíráním sociálních dávek, na které nemá dle původního příkladu, který znázorňuje tabulka 2 nárok. [20]

V tomto případě je podstatná část mzdy neoficiální, tudíž z ní nejsou placeny daně a poplatky v takové výši, jak tomu má být. Pro zaměstnance to znamená vyšší disponibilní příjem na úkor státu a zdravotní pojišťovny. Sociální a zdravotní pojištění zaplatí zaměstnanec i zaměstnavatel podstatně nižší, než tomu je u pobírání oficiální mzdy dle tabulky 2, kde je mzda ve stejné výši, ale celá podléhá srážkám. Stejně je tomu u daně z příjmů, protože dle tabulky 2 má zaměstnanec zaplatit zálohu na daň z příjmů, ale podle tabulky 3 je má naopak nárok na daňový bonus. Na tento bonus nemá ve skutečnosti právo a proto jako ztrátu pro stát beru součet toho, co má zaměstnanec původně zaplatit a to co mu vyplácí stát neoprávněně. Celková ztráta, která v tomto případě vzniká, je znázorněna v tabulce 4.

Tabulka 4: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny- pobírání minimální mzdy

Ukazatel	Měsíčně	Ročně
Sociální pojištění	- 5 342 Kč	- 64 101 Kč
Zdravotní pojištění	- 2 289 Kč	- 27 472 Kč
Daň z příjmů	- 3 195 Kč	- 38 340 Kč
Přídavky	- 1 000 Kč	- 12 000 Kč
Celkem	- 11 826 Kč	-141 913 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Pokud má zaměstnanec obavy, z nízké základny pro výpočet podpory v nezaměstnanosti, nemocenské a důchodové dávky, tak na takovou možnost nepřistoupí. Jestliže chce alespoň částečně ušetřit, tak může požadovat vyšší přiznanou oficiální mzdu, než je mzda minimální. Pro zaměstnavatele není toto řešení tolik výhodné, ale i takto může nějakou část nákladů ušetřit oproti celé oficiální mzdě.

Ve druhém případě uvažuji o tom, že se zaměstnanec se zaměstnavatelem domluví na kompromisu a oficiální mzda je přiznaná ve výši 2/3 průměrné mzdy, kterou jsem uvedla v tabulce 1. Vliv na disponibilní důchod a odvody státu znázorňuje tabulka 5:

Tabulka 5: Pobírání vyšší oficiální mzdy než minimální mzdy

Ukazatel	Měsíčně	Ročně
Hrubá mzda	17 439 Kč	209 268 Kč
Sociální pojištění zaměstnanec	1 134 Kč	13 602 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnanec	785 Kč	9 417 Kč
Základ daně (zaokrouhlený)	23 400 Kč	280 800 Kč
Záloha na daň z příjmů	-	-
Daňový bonus	994 Kč	11 928 Kč
Čistá mzda	16 515 Kč	198 177 Kč
Mzda "na černo"	8 719 Kč	104 628 Kč
Mzda celkem	25 234 Kč	302 805 Kč
Sociální pojištění zaměstnavatel	4 360 Kč	52 317 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnavatel	1 570 Kč	18 834 Kč
Sociální pojištění celkem	5 493 Kč	65 919 Kč
Zdravotní pojištění celkem	2 354 Kč	28 251 Kč
Celkový oficiální příjem rodiny	22 626 Kč	271 509 Kč
Celkový příjem rodiny	31 345 Kč	376 137 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Oproti výsledku z tabulky 3 má zaměstnanec podle tabulky 5 celkovou mzdu o 2 346 Kč nižší, ale má také vyšší základnu pro výpočet dávek a starobního důchodu. Je to způsobeno vyššími odvody do státní pokladny, od kterých se odvíjí jejich výše. Při srovnání s tabulkou 2 jsou tyto odvody stále podstatně nižší. U pobírání pouze oficiální mzdy platil zaměstnanec zálohu na daň z příjmů, ale v případech, kdy mzda byla částečně neoficiální, daň platit nemusel, protože měl nižší základnu pro její výpočet a díky tomu, že má dvě děti, které s ním žijí ve společné domácnosti, tak na ně uplatňuje daňové zvýhodnění. Stát takto musí v tomto případě vyplatit tzv. daňový bonus, i když reálně to má tomu být naopak.

Celkový oficiální příjem rodiny je dle tabulky 5 stále nižší, než je jejich životní minimum, proto jim opět náleží 500 Kč za každé jejich dítě jako přídavek na děti od státu. Tato dávka je opět vyplacena neoprávněně ale stát ji musí vyplatit, protože nezjistí, že se jedná o nelegální práci. Neoprávněně opět krátí zdravotní a sociální pojištění a také zálohu na daň z příjmů, kde je mu vyplacen daňový bonus, na který nemá reálně nárok stejně jako v předchozím výpočtu dle tabulky 4. Celkovou ztrátu znázorňuje tabulka 6:

Tabulka 6: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny - část neoficiální mzdy

Ukazatel	Měsíčně	Ročně
Sociální pojištění	- 2 746 Kč	- 32 958 Kč
Zdravotní pojištění	- 1 177 Kč	- 14 125 Kč
Daň z příjmů	- 1 755 Kč	- 21 060 Kč
Přídavky	- 1 000 Kč	- 12 000 Kč
Celkem	- 6 679 Kč	- 80 143 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

4.2.1.3 Moonlighting

Tento pojem lze přeložit jako tzv. „melouchaření“, jinak to znamená, že se jedná o neformální dvojí zaměstnání. [14] V praxi je to velmi rozšířený způsob práce na černo. Jedná se o to, že lidé, kteří chodí do práce, popř. do školy mají po zbytek dne relativně volný čas, který mohou využít k odpočinku, či svým zájmům, ale někdo má i další práci. Pokud se jedná o přivýdělek, který není nikde ohlášený a nedochází k odvodům, tak můžeme mluvit o moonlightingu. Tato vedlejší práce může být pouze dočasná, nebo dokonce jednorázová a tak si zaměstnavatel řekne, že se nevyplatí takového zaměstnance přihlásit a odvést za něj poplatky státu.

Pokud budu navazovat na svůj příklad, tak pan X chodí stále do stejného zaměstnání, kde pracuje jako řezník, ale k tomu chodí vypomáhat 4krát do měsíce na 8 hodin na stavbu jako dělník. Se zaměstnavatelem se domluvili, že mu vyplatí mzdu vždy po odvedené práci ve výši 1200 Kč za jednu směnu. V tomto zaměstnání není oficiálně nahlášený jako zaměstnanec a tudíž jeho mzda není zdaněna, ale zároveň se vystavuje riziku, že se mu zde může přihodit úraz, nebo někdo na tento podvod přijde. Jeho měsíční a roční příjem se změní následujícím způsobem:

Tabulka 7: Mzda u moonlightingu

Ukazatel	Měsíčně	Ročně
Hrubá mzda	26 158 Kč	313 896 Kč
Sociální pojištění zaměstnanec	1 700 Kč	20 403 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnanec	1 177 Kč	14 125 Kč
Základ daně (zaokrouhlený)	35 100 Kč	421 200 Kč
Záloha na daň z příjmů	761 Kč	9 132 Kč
Čistá mzda z oficiálního zaměstnání	22 520 Kč	270 235 Kč
Sociální pojištění zaměstnavatel	6 540 Kč	78 474 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnavatel	2 354 Kč	28 251 Kč
Sociální pojištění celkem	8 240 Kč	98 877 Kč
Zdravotní pojištění celkem	3 531 Kč	42 376 Kč
Mzda z neoficiálního zaměstnání	4 800 Kč	57 600 Kč
Celková mzda	27 320 Kč	327 835 Kč
Celkový oficiální příjem rodiny	28 631 Kč	343 567 Kč
Celkový příjem rodiny	33 431 Kč	401 167 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Mzda u pana X se při pravidelné docházce změní ročně o 57 600 Kč za rok. Z těchto prostředků státu nic nezaplatí, ale k dispozici je má na nákup statků a služeb v rámci oficiální ekonomiky. Tento příjem mu lze jen těžko dokázat, protože není ohlášený. Státní orgány musí takového člověka přichytit přímo při výkonu práce, jinak nehrozí žádný postih zaměstnanci ani zaměstnavateli.

Stát může vybrat více peněz do státního rozpočtu, ale toto tvrzení platí za předpokladu, že lidé přiznají celou svoji mzdu. Znamená to, že i na druhé zaměstnání uzavřou smlouvu a stejně jako je tomu u hlavního zaměstnání odvedou povinné odvody. Jak to vypadá v případě mého figuranta v případě, že má dva oficiální příjmy, a u druhého příjmu uzavřel dohodu o pracovní činnosti, znázorňuje následující tabulka:

Tabulka 8: Dvě oficiální zaměstnání

Ukazatel	Zaměstnání řeznictví		Zaměstnání na stavbě		Celkem	
	Měsíčně	Ročně	Měsíčně	Ročně	Měsíčně	Ročně
Hrubá mzda	26 158 Kč	313 896 Kč	4 800 Kč	57 600 Kč	30 958 Kč	371 496 Kč
Sociální pojištění zaměstnanec	1 700 Kč	20 403 Kč	312 Kč	3 744 Kč	2 012 Kč	24 147 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnanec	1 177 Kč	14 125 Kč	216 Kč	2 592 Kč	1 393 Kč	16 717 Kč
Základ daně (zaokrouhlený)	35 100 Kč	421 200 Kč	6 500 Kč	78 000 Kč	41 600 Kč	499 200 Kč
Záloha na daň z příjmů	761 Kč	9 132 Kč	975 Kč	11 700 Kč	1 736 Kč	20 832 Kč
Čistá mzda	22 520 Kč	270 235 Kč	3 297 Kč	39 564 Kč	25 817 Kč	309 799 Kč
Sociální pojištění zaměstnavatel	6 540 Kč	78 474 Kč	1 200 Kč	14 400 Kč	7 740 Kč	92 874 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnavatel	2 354 Kč	28 251 Kč	432 Kč	5 184 Kč	2 786 Kč	33 435 Kč
Sociální pojištění celkem	8 240 Kč	98 877 Kč	1 512 Kč	18 144 Kč	9 752 Kč	117 021 Kč
Zdravotní pojištění celkem	3 531 Kč	42 376 Kč	648 Kč	7 776 Kč	4 179 Kč	50 152 Kč
Celkový oficiální příjem rodiny	-				31 928 Kč	383 131 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Moonlighting je častým způsobem, jak si lidé přivydělávají, aniž musí z tohoto nižšího příjmu, než mají u oficiálního zaměstnání platit daně a poplatky. I přesto, že se v mém příkladu nejedná o vysoký výdělek, tak to pro stát i zdravotní pojišťovny znamená ztrátu, která je zachycena v tabulce 9.

Tabulka 9: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny - moonlighting

Ukazatel	Měsíčně	Ročně
Sociální pojištění	- 1 512 Kč	- 18 144 Kč
Zdravotní pojištění	- 648 Kč	- 7 776 Kč
Daň z příjmů	- 975 Kč	- 11 700 Kč
Celkem	- 3 135 Kč	- 37 620 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

4.2.1.4 Plné pobírání mzdy na černo

Tato možnost je ze všech předešlých pro pracovníka nejvíce riziková a to hned z několika důvodů. Zaměstnanec nemá smlouvu ani na část mzdy a v případě že se nepohodne se zaměstnavatelem, tak nemusí dostat žádnou odměnu za vykonanou práci. Další nevýhodou je, že nemá oficiální příjem a tudíž není po dobu práce na černo z čeho vypočítat dávky a důchod. Existuje zde také riziko odhalení podvodu a vysoká pokuta, která se týká zaměstnance i zaměstnavatele.

Tento způsob výdělků se nejčastěji vyskytuje ve stavebnictví, pohostinství ale také v zemědělství. Nejobvykleji takto získávají prostředky lidé, kteří ztratili práci a nemohou najít novou, která by jim vyhovovala. Další skupinou občanů, již pracují tímto způsobem, jsou cizinci, kteří často ani nemají povolení k pobytu v zemi. [24] Pro stát je tento způsob výdělků velice ztrátový, protože i přesto, že lidé mají příjem, tak z něj státu nic neodvádí a často naopak ještě využívají možnost získání sociálních dávek. Pro pokračování mého příkladu je nutné udělat jisté úpravy:

Pan X pracoval jako řezník tři roky, ale k 28.2.2015 mu zaměstnavatel neprodloužil smlouvu a nemá tedy nárok na odstupné. Mzdu pobíral po celou dobu pracovního vztahu stále stejnou, a to dle předchozího textu. Průměrnou čistou mzdu budu počítat z posledního čtvrtletí 2014, kdy nečerpal žádnou dovolenou a ani nebyl nemocný.

Každý, kdo se dostane do takové situace, ji musí nějakým způsobem řešit. Nejlepším řešením je nová práce, ale to nemusí být jednoduché. Budu brát v úvahu, že figurantovi v mém příkladu nabídl kamarád dočasně pomocnou práci v kuchyni za minimální mzdu. Druhá možnost je evidence na úřadu práce, protože splňuje podmínku, že se za poslední 2 roky účastnil 12 měsíců na důchodovém pojištění. Zde je také nutné vyplnit formuláře a dodržovat podmínky, aby z této evidence nebyl vyřazen. Stát za občana, který ztratí práci, platí také zdravotní pojištění, tedy pokud je v evidenci úřadu práce. [25] Jeho třetí možností je chodit několik dní v týdnu vypomáhat na stavbu, jak

tomu bylo v případě moonlightingu. Tento zaměstnavatel mu nabídl práci 12 dní za měsíc za 12 000 Kč při odpracování všech dní.

V následující části porovnáám náklady státu pro jednotlivé možnosti, které jsem uvedla v předchozí podkapitole, proto musím nejdříve znát výši podpory v nezaměstnanosti, na kterou má nárok. K tomuto výsledku je možné dospět, když je známá průměrná čistá mzda zaměstnance. Nejprve jsem tedy stanovila průměrnou hodinovou hrubou mzdu, kde je nutné vynásobit měsíční hrubou mzdu třemi kalendářními měsíci za posední čtvrtletí a to celé jsem vydělila číslem 528, což je počet pracovních dní včetně svátků. V dalším kroku jsem zjištěnou hodinovou mzdu vynásobila 40, což je počet pracovních dnů v týdnu a také koeficientem 4,348, který vyjadřuje průměrný počet týdnů připadajících na 1 měsíc v průměrném roce. Tímto způsobem jsem zjistila průměrnou hrubou mzdu a odečtením sociálního pojištění, zdravotního pojištění a zálohy na daň z příjmů mi vyšla průměrná čistá mzda. Tabulka 10 znázorňuje průměrný výdělek dle možností, které jsem uvedla v předešlém textu.

Tabulka 10: Průměrná čistá mzda

Ukazatel	Oficiální mzda + moonlighting	Minimální mzda	Vyšší oficiální mzda než minimální mzda
Hodinová hrubá mzda	148,63 Kč	52,27 Kč	99,09 Kč
Hrubá mzda	25 849 Kč	9 091 Kč	17 233 Kč
Sociální pojištění	1 680 Kč	591 Kč	1 103 Kč
Zdravotní pojištění	1 163 Kč	409 Kč	775 Kč
Základ daně	34 700 Kč	12 200 Kč	23 100 Kč
Záloha na daň z příjmů	701 Kč	-	-
Čistá mzda	22 304 Kč	8 091 Kč	15 355 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

V případě pobírání minimální mzdy vyjde průměrná hrubá mzda nižší, než je stanovena minimální mzda a tudíž je dle zákona nutné použít právě minimální mzdu, která je stanovena zákonem jako základ pro výpočet průměrné čisté mzdy. Tabulka musí být upravena, aby nebyl porušen zákon, a její přepracovaná podoba je uvedena v tabulce 11. [5]

Tabulka 11: Upravená průměrná čistá mzda

Ukazatel	Oficiální mzda + moonlighting	Minimální mzda	Vyšší oficiální mzda než minimální mzda
Hodinová hrubá mzda	148,63 Kč	55,00 Kč	99,09 Kč
Hrubá mzda	25 849 Kč	9 200 Kč	17 233 Kč
Sociální pojištění	1 680 Kč	598 Kč	1 103 Kč
Zdravotní pojištění	1 163 Kč	414 Kč	775 Kč
Základ daně	34 700 Kč	12 400 Kč	23 100 Kč
Záloha na daň z příjmů	701 Kč	-	-
Čistá mzda	22 304 Kč	8 188 Kč	15 355 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Po získání průměrné čisté mzdy je možné určit výši podpory v nezaměstnanosti, na kterou má zaměstnanec nárok. V mém názorném příkladu mluvím o muži, kterému je 35 let a proto má nárok pobírat podporu v nezaměstnanosti 5 měsíců. Výše této dávky se vypočítá z průměrné čisté mzdy a činí první dva měsíce 65%, další dva měsíce 50% a poslední měsíc pouze 45%. Výše podpory z mého příkladu vyobrazuje tabulka 12. [26]

Tabulka 12: Podpora v nezaměstnanosti

Měsíc	Sazba	Oficiální zaměstnání + moonlighting	Minimální oficiální mzda	Částečná neoficiální mzda
1.	65%	14 498 Kč	5 322 Kč	9 980 Kč
2.	65%	14 498 Kč	5 322 Kč	9 980 Kč
3.	50%	11 152 Kč	4 094 Kč	7 677 Kč
4.	50%	11 152 Kč	4 094 Kč	7 677 Kč
5.	45%	10 037 Kč	3 685 Kč	6 910 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Z tabulky 12 je patrné, že výše podpory v nezaměstnanosti se odvíjí od toho, jakou zaměstnanec pobíral odměnu za vykonanou práci, v době, kdy měl zaměstnání. I přesto, že si reálně vydělal o mnoho více, tak to není zaznamenáno jako oficiální mzda, která nemůže být zahrnuta do výpočtu pro průměrný čistý výdělek a tudíž je podpora poměrně odlišná.

Pokud nastane situace, že se tento člověk registruje na úřadu práce, a jeho jedinou prací je intenzivní hledání nového zaměstnání, tak se jeho příjmem stává pouze podpora

v nezaměstnanosti. Jestliže se ale rozhodne přijmout dočasnou práci od kamaráda, která je ohodnocena minimální mzdou, tak ztrácí nárok na podporu od státu, protože není umožněno jakkoliv si přivydělávat v kombinaci s touto dávkou. Tato nabídka stojí za úvahu pouze v případě, že v minulosti se jeho mzda pohybovala na stejné výši, jako je mzda minimální, protože v jiných případech je podpora v nezaměstnanosti vyšší a zároveň bez práce. Tímto se dostávám k poslední možnosti, kde dojde opět ke kombinaci neoficiální práce s pobíráním sociálních dávek. Znamená to tedy, že dojde k registraci na úřadu práce a zároveň k přijetí neoficiální práce na stavbě, čímž dochází k vylepšení měsíčního příjmu, ale zároveň také k obcházení zákona. Jak vypadá příjem v prvním měsíci dle jednotlivých situací, které jsem popsala na tomto konkrétním příkladu, znázorňuje tabulka 13.

Tabulka 13: Příjem po ztrátě původního zaměstnání

Ukazatel	Nová práce - pomocná práce v kuchyni	Pobírání podpory v nezaměstnanosti v kombinaci s neoficiální prací		
		Oficiální zaměstnání moonlighting +	Minimální oficiální mzda	Částečná neoficiální mzda
Hrubý příjem	9 200 Kč	14 498 Kč	5 322 Kč	9 980 Kč
Čistý příjem	10 622 Kč	14 498 Kč	5 322 Kč	9 980 Kč
Neoficiální příjem	-	12 000 Kč	12 000 Kč	12 000 Kč
Celkem	10 622 Kč	26 498 Kč	17 322 Kč	21 980 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Pokud je za jediný příjem považována podpora v nezaměstnanosti, jak znázorňuje tabulka 12, nebo odměna z nové dočasné práce, která je uvedena v první části tabulky 13, tak se nejedná o nelegální práci. V případě, že nastane kombinace v podobě pobírání podpory v nezaměstnanosti s neoficiální prací na stavbě, je to nezákonné a stát opět vyplácí peníze, na které nevzniká skutečný nárok, ale je to těžko prokazatelné a proto má stát ze zákona povinnost dávku vyplatit.

Když je mzda oficiální, tak musí být zdaněna a zaměstnanec také zaplatí ze svého hrubého příjmu zálohu na daň z příjmů, sociální a zdravotní pojištění. Tento občan nemůže být zároveň registrovaný na úřadu práce a nemá nárok na pobírání podpory v nezaměstnanosti a zároveň se tedy nejedná o státního pojištěnce a tak za něj stát

nemusí platit zdravotní pojištění, které činí 845 Kč. [10] Všechny tyto položky vyplácí stát v případě černé práce v kombinaci s pobíráním dávek neoprávněně a současně to co má vybrat je mu zatajeno a do rozpočtu se to nevybere. Kolik činí celková ztráta za první měsíc dle předpokladů z mého příkladu je vypočítáno v tabulce 14.

Tabulka 14: Ztráta pro stát - práce na černo v kombinaci s pobíráním podpory v nezaměstnanosti

Ukazatel	Oficiální zaměstnání moonlighting +	Minimální oficiální mzda	Částečná neoficiální mzda
Podpora v nezaměstnanosti	- 14 498 Kč	- 5 322 Kč	- 9 980 Kč
Zdravotní pojištění placené státem	- 845 Kč	- 845 Kč	- 845 Kč
Sociální pojištění celkem	- 3 780 Kč	- 3 780 Kč	- 3 780 Kč
Zdravotní pojištění celkem	- 1 620 Kč	- 1 620 Kč	- 1 620 Kč
Záloha na daň z příjmů	2 089 Kč	2 089 Kč	2 089 Kč
Celkem	- 18 654 Kč	- 9 478 Kč	- 14 136 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Z tabulky 14 vyplývá, že podpora v nezaměstnanosti a zdravotní pojištění placené státem za nezaměstnaného nemá být zapláceno za člověka, který má zaměstnání a proto je v záporných číslech. Zdravotní a sociální pojištění je součet toho, co má být strženo ze mzdy zaměstnanci a to, jež má za něj zaplatit zaměstnavatel, když se jedná o oficiální zaměstnání. Jelikož se v tomto případě nejedná o legální práci, tak mají tyto dvě položky opět záporné znaménko, protože o to stát přichází. U zálohy na daň z příjmů je znaménko kladné, protože vlivem slevy na poplatníka a především daňového zvýhodnění na děti platí stát při oficiální mzdě 12 000Kč daňový bonus, což je jediné, co mají ve skutečnosti státní orgány vyplatit. Součtem toho co vyplatí oprávněně ale i neoprávněně a toho co mají vybrat, ale neví o tom je celková ztráta pro stát za tohoto zaměstnance, který kombinuje práci na černo a pobírání podpory v nezaměstnanosti.

4.2.2 OSVČ

4.2.2.1 Nelegální krácení daňového základu

Stejně jako je tomu u fyzických osob, tak se i OSVČ snaží, aby platili co nejnižší daně. Existují legální prostředky, jak si snížit daňový základ, jako je například uplatnění darů, zaplacené úroky z hypotečního úvěru a další dle zákona o dani z příjmů. Protože i tyto osoby chtějí zaplatit co nejméně, často se uchylují k nelegálnímu zkrácení daňového základu. Je řada možností, jak dosáhnout nižšího základu daně, ale pokud to bude zkrácení v určitém rozsahu a přijdou na to státní orgány, tak se jedná o trestný čin, za který hrozí vysoká pokuta, nebo i trest odnětí svobody, dle toho, jak moc byl zákon porušen. Zde se také rozlišuje rozdíl mezi zkrácením daně a neodvedením daně. Do zkrácení daně se zařazuje zkrácení ve větším rozsahu na dani, clu, pojistném na sociální a zdravotní pojištění a jiné povinné platby. Na druhé straně do neodvedených daní se řadí spíše zaměstnavatel, protože sem spadá nesplnění většího rozsahu plátců odvést za zaměstnance nebo jinou osobu daně a pojistné. [27]

Daň z příjmů OSVČ lze zkrátit různými způsoby dle jednotlivých paragrafů zákona o dani z příjmů. Protože základem daně je rozdíl mezi příjmy a výdaji, tak se snaží o zachycení v nesprávné výši, tak aby z toho měli prospěch. Obdobnými způsoby krátí svoji daň i právnické osoby.

1. OSVČ může být zároveň i zaměstnanec a nelegální práci může provozovat stejným způsobem, jak je popsáno v podkapitole 4.2.1.
2. Tito podnikatelé mohou také zaměstnávat osoby bez pracovní smlouvy, nebo vyplácení mezd v nižší částce, než je ta, kterou ve skutečnosti zaplatí, dochází k nižším odvodům na sociální a zdravotní pojištění a také k zaplacení nižší daně.
3. Zejména u tržeb v hotovosti dochází k tomu, že nedojde k vystavení faktury a platba se nezaúčtuje, čímž se sníží oficiální příjem. Znamená to, že přijdeme např. do kadeřnictví, kde nás ostříhají, a dojde k zaplacení této služby v hotovosti. Za platbu nám nevystaví doklad o zaplacení, a pokud bude takový živnostník nepoctivý, tak tento příjem nezahrne do účetnictví nebo daňové evidence a o to sníží daňový základ.
4. Náklady, které jsou vyfakturovány ve vyšší hodnotě, než osoba skutečně zaplatí, jsou další položkou, která snižuje základ daně. Znamená to, že si

živnostník zakoupí materiál, který potřebuje k provozování své činnosti, ale je domluvený s dodavatelem, že mu vystaví fakturu na vyšší částku, než je ta, kterou zaplatí.

5. Neoprávněné zahrnutí výdajů, které mají být na udržení a zajištění příjmů, ale ve skutečnosti jsou využívány pro osobní spotřebu. Znamená to, že nakoupí např. vybavení do kanceláře, ale ve skutečnosti se toto vybavení nachází v domě podnikatele, kde není jeho oficiální sídlo, a toto vybavení je zahrnuto do výdajů nelegálně.
6. Neoprávněně vytvořené rezervy či špatné časové rozlišení. [28]

Aby bylo zřejmé, že mají tyto nelegální úpravy vliv na výběr daně z příjmů a podílí se na nelegálním trhu práce, provedu implikaci na následujícím příkladu:

Pan Y (40) je OSVČ od roku 1999 a provádí stavební úpravy. V roce 2013 byly jeho příjmy 837 200 Kč a výdaje 599 600 Kč. Výdaje uplatnil paušálem, což činilo 669 760 Kč. V tomto roce mu byla vypočtena záloha na zdravotní pojištění v minimální výši, což činí 1752 Kč a na sociální pojištění 2038 Kč. Za rok 2014 měl skutečné příjmy v hodnotě 955 000 Kč a skutečné výdaje ve výši 705 000 Kč. Nemá děti, a proto uplatňuje pouze slevu na poplatníka. Nyní propočítám daň a pojistné pro rok 2014 dle toho, zda bude poctivý, nebo si nelegálně nepřizná nějaké příjmy a naopak si zvýší výdaje. V prvním případě uplatňuje výdaje paušálem ve výši 80 % a vše provádí dle zákona. V případě, že se bude účastnit nelegálního trhu práce, nevystaví fakturu na opravu bytu ve výši 75 000 Kč, když tento příjem zatají, budou jeho příjmy ve výši 880 000 Kč a zároveň si dá do výdajů nákup vrtačky ve výši 21 500 Kč a vytlačovací pistole ve výši 20 000, které ve skutečnosti ke své činnosti nevyužívá, čímž se jeho výdaje zvýší na částku 747 500 Kč. V druhém případě bude využívat skutečné náklady, protože budou vyšší, než ty, které by měl při paušálních.

Tabulka 15: OSVČ legální a nelegální činnosti

Ukazatel	Zákonné příjmy a výdaje	Nelegální příjmy a výdaje
Příjmy	955 000 Kč	880 000 Kč
Výdaje	764 000 Kč	746 500 Kč
Základ daně	191 000 Kč	133 500 Kč
Daň	3 810 Kč	-
Vyměřovací základ SP	95 500 Kč	77 832 Kč
Sociální pojištění celkem	27 886 Kč	22 727 Kč
Přeplatek / - doplatek SP	- 3 430 Kč	1 729 Kč
Vyměřovací základ ZP	155 652 Kč	155 652 Kč
Zdravotní pojištění celkem	21 014 Kč	21 014 Kč
Přeplatek / - doplatek ZP	10 Kč	10 Kč

Zdroj: vlastní výpočty

Z tabulky 15 plyne, že v případě legálních úprav daňového základu vzniká této OSVČ daňová povinnost 3810 Kč, zároveň musí doplatit sociální pojištění, protože zálohy zaplacené během roku činily pouze 24 456 Kč. Na zdravotním pojištění mu vznikl přeplatek ve výši 10 Kč, jelikož na zálohách zaplatil 21 024 Kč.

V druhém případě, kdy použil nezákonné úpravy, nezaplatí žádnou daň a zároveň mu vznikne přeplatek na sociálním pojištění v částce 1 729 Kč. U sociálního pojištění jsem použila vyměřovací základ ve výši 77 832 Kč, který nečiní 50 % z daňového základu, ale tvoří minimální vyměřovací základ pro rok 2014 k tomuto výpočtu a tvoří dvanáctinásobek 25 % průměrné mzdy roku 2014. Výsledek u zdravotního pojištění je ve stejné výši, jako u legálních úprav, což je dáno stejným vyměřovacím základem 155 652 Kč, který je minimálním vyměřovacím základem pro výpočet zdravotního pojištění a činí dvanáctinásobek 50 % průměrné mzdy roku 2014.

Vzhledem k výsledkům z předchozí tabulky vzniká státu opět ztráta. Oproti legálním činnostem stát nevybere daň z příjmů a současně OSVČ nedoplatí sociální

pojištění, ale naopak mu vzniká přeplatek, o jehož vrácení může požádat zpět, nebo jej může využít na úhradu dalších záloh. Výsledky vyobrazuje tabulka 16.

Tabulka 16: OSVČ nelegální práce - ztráta pro stát

Ukazatel	Ztráta
Daň	- 3 810 Kč
Sociální pojištění	- 5 159 Kč
Zdravotní pojištění	-
Celkem	- 8 969 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

4.2.2.2 Nahodilé příjmy

Příležitostný příjem je definovaný v zákoníku práce v §10, tedy jako ostatní příjmy. Tyto příjmy může mít zaměstnanec, ale i OSVČ. Specifickou podmínkou je, že se jedná pouze o příjmy, které se neopakují a nejsou systematické, protože v tomto případě už by to bylo podnikání. Tímto způsobem si lze přivydělat ve třech oblastech:

1. Výdělek z jednorázové činnosti – za tyto činnosti se považují jednorázové brigády za úplatu, ale i příležitostný prodej
2. Příležitostný pronájem – je to případ, kdy si pořídíme čistič koberců a jednorázově jej půjčíme za poplatek
3. Příjmy ze zemědělské činnosti – do této kategorie spadají drobní chovatelé a pěstitelé, kteří prodávají své přebytky [30]

Tyto příjmy jsou od daně z příjmů osvobozeny do výše 30 000 Kč. V tomto případě se nejedná o nelegální práci, ale pokud dojde k porušení hranice 30 000 Kč, nebo jednorázového příjmu, tak by mělo být podané daňové přiznání a zaplacená daň, ale to se v mnohých případech nestane a potom už se dá mluvit o nelegální práci. [12]

Tato nelegální práce probíhá nejčastěji přes internet za pomoci internetových bazarů a aukcí. Pokud prodejce prodává např. oblečení, je to v pořádku, jestliže se jedná o prodej věcí, které už nechceme a to i za předpokladu, že je jich více, ale do částky 30 000 Kč se to dá považovat za příležitostnou činnost. Oproti tomu je člověk, který něco levně nakoupí a dále to prodává. Takový obchodník věci nakupuje s úmyslem dalšího prodeje a tudíž je v tom určitá systematičnost a jedná se už o podnikání. Na takovou činnost je nutný živnostenský list a vzniká zde povinnost platit daň z příjmů a také sociální a zdravotní pojištění. [31]

Jako příklad uvedu slečnu Z (20), která je studentkou a od 1.1.2014 objednává ze zahraničí příslušenství k mobilním telefonům (ochranné folie, barevné kryty a další). Jelikož se jedná o zboží, které nepřesahuje hodnotu 22 EUR a nejedná se o alkohol, parfémy či tabákové výrobky, tak jsou tyto nákupy osvobozeny od DPH i když jsou dovezeny ze třetích zemí a nemusí za jejich dovoz nic doplácet a její náklady se nezvýší. [32] Za rok 2014 měla příjmy ve výši 105 200 Kč a výdaje 49 800 Kč.

Čistý zisk je v tomto případě 55 400 Kč. Nakupuje za účelem dosažení zisku, a tudíž by měla mít živnostenské oprávnění. Tímto způsobem přichází stát opět o peníze do státního rozpočtu. Tabulka 17 znázorňuje ztrátu pro rok 2014.

Tabulka 17: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny- nelegální podnikání

Ukazatel	Ztráta
Daň	-
Sociální pojištění	-
Zdravotní pojištění	- 3 740 Kč
Živnostenské oprávnění	- 1 000 Kč
Celkem	- 4 740 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Jelikož se v mém příkladu jedná o studentku, při výpočtu daně z příjmů má nárok na slevu na poplatníka ve výši 24 840 Kč a na slevu na studenta ve výši 4020 Kč ročně. [12] Z tohoto důvodu při takto nízkém zisku neplatí daň. Zároveň se z důvodu studia jedná o vedlejší činnost, proto v prvním roce neplatí zálohy na sociální a zdravotní pojištění. Sociální pojištění vyšlo 0, protože zisk ve výši 55 400 Kč je nižší než rozhodná částka pro rok 2014 ve výši 62 261 Kč pro placení sociálního pojištění. [33] Až u zdravotního pojištění přichází zdravotní pojišťovna o platbu ve výši 3 740 Kč. I v tomto případě má student určitou výhodu, která spočívá v tom, že pro něj neplatí minimální vyměřovací základ, jelikož je státním pojištěncem. [10] Dále jsem zahrнула do ztráty také správní poplatky za živnostenské oprávnění v částce 1000 Kč, který musí zaplatit každý, kdo ohlašuje novou živnost, pokud se tedy jedná o legální práci, jako jednorázový poplatek. I přesto, že se platí městskému úřadu, což je ale součástí státního úřadu je v mém výpočtu zahrnutý.

4.2.2.3 Švarcsystém

Švarcsystém je další možností nelegální práce, jelikož se jedná o závislou práci mimo pracovní právní vztah. Jedná se o situaci, kdy osoba pracuje pro zaměstnavatele, problém je v tom, není jeho zaměstnancem, ale má vlastní živnostenské oprávnění a vystupuje jako OSVČ. Tímto způsobem opět dochází ke krácení daně z příjmů a také na odvodech na sociální a zdravotní pojištění. Aby se dalo správně určit, zda se jedná o švarcsystém, existují určité znaky:

1. Mezi dvěma OSVČ nesmí být jeden pořízený a druhý nadřízený
2. OSVČ, která využívá pracovní pomůcky jiného podnikatele bez smlouvy o pronájmu, může být podezřelá ze švarcsystému
3. Pokud podnikatel využívá jméno či název firmy někoho jiného jde opět o znak této nelegální práce
4. Pravidelné platby ve stejné výši mezi dvěma OSVČ mohou znamenat výplatu mzdy, což vzbuzuje další podezření
5. OSVČ si určuje pracovní dobu dle svého uvážení, ale v případě tohoto způsobu výdělků má pracovní dobu evidovanou pro určení odměny

Pro podřízené OSVČ existuje řada nevýhod:

1. Nemají právo na oficiální placenou dovolenou či proplacené svátky,
2. Nemusí jim vyplácet zákonné příplatky (přesčas, noc, atd.),
3. Sami se musí pojistit pro případ úrazu, atd.

Někdy je složitý švarcsystém rozpoznat, protože tzv. outsourcing je velmi podobný. Jedná se o vedlejší práce, na které si podnikatel najme externí firmu, či jednotlivé OSVČ. Mohou to být pouze takové činnosti, které nejsou předmětem podnikání dané firmy. Častým příkladem je vedení účetnictví. [35]

Aby bylo zřejmé, že stát přichází o příjem, použiji další příklad: Zaměstnavatel, který podniká v oboru stavebnictví si od 1.12.2014 najal jinou OSVČ. Vyplácí mu měsíční odměnu ve výši 23 833 Kč. [19] Tato OSVČ uplatňuje pouze slevu na poplatníka. Odlišné platby za zaměstnance a za OSVČ za prosinec znázorňují tabulky 18 a 19.

Tabulka 18: Závislá činnost v případě legální činnosti

Ukazatel	Platba
Hrubá mzda	23 833 Kč
Sociální pojištění zaměstnanec	1 549 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnanec	1 072 Kč
Sociální pojištění zaměstnavatel	5 958 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnavatel	2 145 Kč
Základ daně (zaokrouhlený)	32 000 Kč
Záloha na daň z příjmů	2 730 Kč
Čistá mzda	18 481 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Tabulka 19: OSVČ nelegální práce - švarcsystém

Ukazatel	Platba
Příjem	23 833 Kč
Výdaj (80%)	19 066 Kč
Základ daně (zaokrouhlený)	4 700 Kč
Sociální pojištění	1 894 Kč
Zdravotní pojištění	1 752 Kč
Záloha na daň z příjmů	-
Disponibilní příjem	20 187 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Je patrné, že největší úspora plyne pro podnikatele, který zaměstnává tuto OSVČ, je dána tím, že nemusí platit sociální a zdravotní pojištění jako zaměstnavatel za zaměstnance, které by celkem činilo 8 103 Kč. Další úsporou jsou administrativní náklady, které má každý zaměstnavatel např. na mzdovou evidenci, které jsou těžce odhadnutelné.

Pokud porovnáme disponibilní příjem u zaměstnání a podnikání, je v případě OSVČ vyšší o 1 706 Kč. Zaměstnaný podnikatel za sebe pojištění platí sám a to v minimální výši, jelikož má nízký základ daně. Tabulka 20 vyčísluje ztrátu pro státní rozpočet, správu sociálního zabezpečení a zdravotní pojišťovny, jež způsobuje nulová záloha na daň a nižší platby na zdravotní a sociální pojištění.

Tabulka 20: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny - švarcsystém

Ukazatel	Ztráta
Sociální pojištění	- 5 613 Kč
Zdravotní pojištění	- 1 465 Kč
Záloha na daň z příjmů	- 2 730 Kč
Celkem	- 9 809 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

4.2.3 Migranti

Z nelegálního zaměstnávání zahraničních pracovníků plynou pro zaměstnavatele úspory z hlediska sociálního a zdravotního pojištění, které musí za tohoto cizince zaplatit, pokud s ním má uzavřenou pracovní smlouvu. Existuje řada dalších nákladů, které souvisí se zaměstnáním cizince. Jedná se především o administrativní náklady, kterými jsou z pohledu zaměstnavatele mzdy administrativních pracovníků, kteří musí podat oznámení o pracovních místech pro cizince, atd. Další výhodou spočívá v tom, že pracovníci ze třetích zemí, ale i některých méně vyspělých zemí EU jsou ochotni pracovat za nižší mzdu, než rezidenti.

Úspora plyne i pro nelegálního pracovníka z ciziny, který nemusí platit správní poplatky za povolení k zaměstnání a opět vzniká úspora na dani a poplatcích. [36]

Jako příklad uvedu nelegálního pracovníka z Turecka, který je ochoten pracovat ve stavebnictví za měsíční odměnu 11 000 Kč. Tuto odměnu dostane vyplacenou „na ruku“ a nic z ní nebude odvádět. Je zde určitý nepoměr, mezi mzdou, za kterou je ochotný pracovat pan Y z mého dřívějšího příkladu, který je rezidentem ČR a za 12 dní práce na stejné pozici mu nabízí 12 000 Kč a tímto zahraničním nelegálním pracovníkem, který pracuje celý měsíc, což je v průměru 21 dní. I přesto, že je odměna pro nelegálního migranta nižší, než v případě nelegálního rezidenta plynou z něj pro stát opět ztráty, které znázorňuje tabulka 21.

Tabulka 21: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny – nelegální práce cizince

Ukazatel	Platba
Sociální pojištění zaměstnanec	- 715 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnanec	- 495 Kč
Sociální pojištění zaměstnavatel	- 2 750 Kč
Zdravotní pojištění zaměstnavatel	- 990 Kč
Záloha na daň z příjmů	- 150 Kč
Jednorázový správní poplatek	- 500 Kč
Celkem	- 5 600 Kč

Zdroj: Vlastní výpočty

Z tabulky je zřejmé, že obě strany ušetří. Zaměstnavatel nemusí odvést sociální a zdravotní pojištění v celkové výši 3 740 Kč a cizinec uspoří v na dani a poplatcích 1 360 Kč a také jednorázový poplatek ve výši 500 Kč, ale pro stát to znamená ztrátu. Existují zde opět rizika jak pro zaměstnance (nevyplacení mzdy), tak pro zaměstnavatele (vysoké pokuty v případě odhalení nelegální činnosti). I přes vysoké pokuty bylo v roce 2013 odhaleno 295 nelegálně zaměstnaných občanů z EU a 1481 cizinců ze zemí mimo EU. [37]

5 Analýza dopadů nelegálního trhu práce v ČR

5.1 Dopady nelegálního trhu práce

V kapitole 4 jsem provedla četné výpočty, na kterých je zřejmé, proč zaměstnanec i zaměstnavatel motivuje výkon práce v nelegální sféře a také jak to působí na stát, instituce státní správy a zdravotní pojišťovny. Pro účast na nelegálním trhu práce je obrovské množství způsobů provedení, ale každé má své určité dopady a to jak pozitivní tak negativní. Tyto vlivy se mezi sebou mohou prolínat, protože pro jednu skupinu mohou znamenat pozitivní dopad, a pro jinou naopak negativní důsledky. Rozdělím tedy tyto dopady dle skupin na stát se zdravotními pojišťovnami, OSVČ s firmami a zaměstnanec, následně dle předcházejících výpočtů analyzuji jaké vlivy na tyto skupiny nelegální trh práce má.

5.1.1 Dopady pro stát a zdravotní pojišťovny

Každý kdo se podílí na legálním trhu práce, musí ze svého příjmu odvést daň z příjmů a sociální pojištění, které vybírá stát, ale také zdravotní pojištění, které vybírají zdravotní pojišťovny. Jelikož jsem provedla výpočty pro různé druhy neoficiální práce, mohu konstatovat, že nezáleží na způsobu provedení neoficiálního zaměstnání. Tyto dvě organizace vyberou vždy méně, než jim oficiálně náleží a v mnoha případech naopak ještě stát vyplácí různé dávky a podpory, které jsou určeny pro občany s nízkými příjmy a v případě zatajené části mzdy, nebo dokonce celého příjmu jsou vypláceny nesprávným osobám, což je vidět v tabulce 14. Z toho vyplývají určité negativní dopady.

1. Do státního rozpočtu se vybere méně, než tomu může být, za předpokladu, že zaměstnavatelé přiznají mzdu svých zaměstnanců v oficiální výši, kterou jim vyplácí. Příjem z nelegální práce je zatajený, tudíž základ pro výpočet daní a poplatků není správně stanovený a nepřiznané aktivity nejsou podrobeny zdanění. Čím méně stát vybere na daních a poplatcích, tedy má nižší daňové výnosy, znamená to, že na financování veřejných statků a služeb musí vzít peníze jinde. Stát má určité množství příjmů a výdajů. S tím kolik vybere, dále pracuje a každý rok sestavuje státní rozpočet. Pokud má k dispozici málo prostředků, tak musí buď omezit výdaje, nebo pro další rok zvýšit příjmy. Pokud bude snižovat výdaje, může to znamenat, že budou méně kvalitní veřejné statky a služby. Stát tedy neprovádí tolik státních zakázek, jako může být stavba silnic

a dálnic, což vede k tomu, že firmy, které jsou na těchto zakázkách závislé, nemají tolik práce pro své lidi a prohlubuje se nezaměstnanost. Lidé, kteří nemají práci a chtějí svoji situaci řešit, se opět mohou uchýlit na neoficiální trh práce, což je pro stát nežádoucím účinkem. Další možností je zpřísnění podmínek pro poskytování sociálních podpor a dalších plateb, které pomáhají lidem v různých životních situacích. Tímto způsobem se ale může nelegální trh práce opět prohlubovat, protože lidé, kteří mají nízké příjmy, které se jim díky sociální podpoře určitým způsobem vyrovnávají, nemusí po takové změně na výplatu těchto plateb dosáhnout a to je může vést k účasti na nelegálním trhu práce. Pokud bude stát snižovat výdaje, které mají podstatný vliv na příjem lidí, tak to bude opět vést k tomu, že se budou snažit obejít zákon a nějaký příjem zatají. Jestliže bude stát zvyšovat svůj příjem, tak to znamená, že musí zvýšit daňové zatížení, které se sice nemusí týkat jen daně z příjmů, ale i jakékoliv jiné daně zatěžují příjem lidí, protože například daň z přidané hodnoty se týká většiny zboží a služeb, které si denně kupujeme. Tuto daň platí konečný spotřebitel, a proto prodejci zvyšují vždy ceny těchto výrobků a služeb, jestliže se zvýší sazba daně. Toto opatření způsobí nutně vyšší výdaje každého občana, ale protože mzda jim nevzroste, a chtějí si udržet stejnou životní úroveň, může to znamenat, že si buď najdou lépe placenou práci, nebo nějaký přívídělek, který nemusí být v každém případě zdaněný. Není jednoduché najít způsob, který by motivoval lidi pouze k práci na oficiálním trhu práce, protože si často neuvědomujeme, že stát zdroje, které vybere, dále investuje, nebo různě přerozděluje. Z toho vyplývá, že hlavním ekonomickým dopadem pro stát je, že vybere méně prostředků, které dále potřebuje na financování všech statků a služeb. Pokud má málo peněz, tak i s určitým podílem nelegálního trhu práce může docházet k zadlužování, což je velmi negativní vliv.

2. Z pohledu HDP, které vlastně znamená celkovou hodnotu vytvořených statků a služeb za dané časové období, nám i práce na černo, která spadá do šedé ekonomiky, zkresluje tento ukazatel pro výkonnost ekonomiky. [38]
3. Stát provádí každoročně mnoho kontrol, při kterých kromě pokut uděluje také tresty odnětí svobody. Tyto tresty znázorňuje tabulka 22.

Tabulka 22: Trestné činy daňové, poplatkové, devizové - sazby

Výše škody	Sazby odnětí svobody za krácení daně	Sazby odnětí svobody za neodvedení daně
50 000 Kč	6 měsíců - 3 roky nebo zákaz činnosti	0 - 3 roky nebo zákaz činnosti
500 000 Kč	2 - 8 let	1 - 5 let nebo peněžitý trest
5 000 000 Kč	5 - 10 let	2 - 8 let

Zdroj: Trestní zákoník, vlastní úprava

Z tohoto pohledu je negativním dopadem to, že stát má na lidi ve vězení opět vysoké náklady. Lidé, kteří ve velké míře obírali stát, na daních a poplatcích a jsou potrestáni odnětím svobody, opět zatěžují stát tím, že náklady na jednoho vězně pro vězeňskou službu jsou 1319 Kč denně. [39]

Dá se říci, že neoficiální ekonomika má i své pozitivní dopady:

1. I přesto, že některé peníze pocházejí z nelegální práce, tak je lidé utrací v rámci oficiální ekonomiky. Protože většina zboží a služeb, které si za tyto peníze pořídíme, podléhá DPH, tak se do státního rozpočtu tímto způsobem dostanou a nejspíš i ve vyšší míře, protože lidé mají díky nezdaněným příjmům vyšší disponibilní důchod, ze kterého mohou více utratit, a proto nakupují více, což podporuje růst ekonomiky.
2. Svým způsobem může být pozitivním dopadem, nebo jakousi kompenzací vybraná pokuta, která je uložena zaměstnavateli, který dává práci lidem na černo, která alespoň z části vyrovnává platby, které stát nevybral v podobě daní a poplatků. Tato pokuta dosahuje výše až 10 milionů, ale jsou s tím spjaty negativa pro tyto podniky či podnikatele, které uvedu v další podkapitole. [15]

5.1.2 Dopady pro OSVČ a firmy

V současné době jsou náklady na jednoho zaměstnance příliš vysoké, a proto se zaměstnavatelé snaží na těchto platbách ušetřit. Pokud s tím zaměstnanec souhlasí, tak přiznávají co nejnižší mzdu, aby měli nízkou základnu pro výpočet sociálního a zdravotního pojištění, které musí za každého pracovníka zaplatit. Stejně jako pro stát, tak i pro firmy a OSVČ má nelegální trh práce pozitivní a negativní dopady. Nejprve se budu věnovat negativním dopadům:

1. V případě, že státní orgány zjistí, že zaměstnávají lidi na černo, nebo nepřiznávají všechny příjmy, tak hrozí firmám a OSVČ pokuty. Pokud se jedná o malý podnik a sankce od státu bude příliš vysoká, může to znamenat, vysoké zadlužení a následné ukončení činnosti. To má i pro stát negativní vliv, protože i od takového podniku nějaké peníze vybrali do státního rozpočtu. Po skončení činnosti OSVČ si tato osoba musí hledat novou práci a nějakou dobu má nárok pobírat podporu v nezaměstnanosti, což jsou pro stát další náklady.
2. Druhým negativním dopadem je dumping. Ten má špatný vliv na podniky, které se neoficiálního trhu neúčastní. Pokud podnik zaměstnává lidi nelegálně, nebo OSVČ nepřizná všechny své příjmy, tak ušetří a mohou si dovolit prodávat své výstupy za nižší ceny, než firma, která se řídí zákonem. Toto tvrzení platí u srovnatelných podniků, nelze srovnat velkou stavební společnost s malým živnostníkem, protože i jejich vstupy budou za rozdílné ceny. Dá se říci, že tento dopad je negativní, ale zároveň i pozitivní, ale pouze pro podniky, které se podílejí na stínové ekonomice, protože si tím sníží náklady a mohou prodávat za nižší ceny.
3. Podle toho, kolik pracující lidé odvedou na sociální pojištění je jim vypočítaný důchod, nemocenské dávky a podpora v nezaměstnanosti. V případě nelegální práce jsou odvody nižší, než by měli správně být, z čehož plyne velmi negativní důsledek v podobě nízkých dávek v době, kdy takový člověk dosáhne důchodového věku, onemocní, nebo přijde o práci. O názorný příklad jsem se pokusila v tabulce 12 u zaměstnance, ale u OSVČ by to probíhalo obdobně, pouze u nemocenských dávek by záleželo, zda se dobrovolně podílel na nemocenském pojištění. V ukázce jsem počítala podporu v nezaměstnanosti za předpokladů oficiální práce, pobírání minimální oficiální mzdy a částečně nepřiznané mzdy. Podpora byla znatelně rozdílná, dle způsobu předchozího výdělků. Když lidé nebudou myslet na budoucnost a nebudou si odkládat peníze pro tyto případy, mohou se dostat do velmi těžkých situací, kdy v některých případech opět zatěžují stát, protože žádají například dávky hmotné nouze.

I pro podnikatele vznikají pozitivní dopady:

1. V kapitole o nahodilých příjmech jsem se v příkladu zmínila o studentce, která začala obchodovat přes internet, ale nepřiznala své příjmy. Takové případy mohou znamenat, že se obchodníci snaží prozkoumat trh, tím že nabízí své zboží, nebo služby nejprve bez jakýchkoliv povolení a oprávnění a pokud zjistí, že je o tyto produkty zájem, tak si vše dodatečně obstarají. V opačném případě změní na dané podnikání názor a zbytečně se nezadluží nákupem velkých zásob, pronájemem či nákupem prostor atd.
2. Jak jsem již zmínila, tak podnikatelé provozující nelegální činnosti mají nižší náklady v porovnání s těmi, co dělají vše dle zákonů.

5.1.3 Dopady pro zaměstnance

Zaměstnanec se sám rozhoduje, zda se mu vyplatí být součástí nelegálního trhu práce. V předchozích kapitolách jsem uvedla několik možností, které mohou být pracovníkovi nabídnuty. Z počátku si každý myslí, že to pro něj je výhodné, protože získá vyšší disponibilní důchod, ale má to i své negativní stránky:

1. Stejně jako u OSVČ spočívá negativum v nízké podpoře v nezaměstnanosti, nemocenské a důchodu.
2. Pokud nemá zaměstnanec smlouvu, nebo v ní není správná výše mzdy, tak se nelze nijak dovolat práva, pokud se zaměstnavatel rozhodne nezaplatit. Takový případ má vliv na ekonomickou situaci pracovníka, který si nemůže dovolit nakupovat tolik statků a služeb, což může mnohdy vést i k zadlužování.
3. V případě, že chce fyzická osoba nějakou půjčku od banky, tak si tyto instituce zjišťují finanční situaci klientů. Za předpokladu nelegální práce je příjem zkreslený a v případě velmi nízkého oficiálního příjmu se může banka rozhodnout takovému zákazníkovi nepůjčit. Toto negativum je platné i pro OSVČ.

Pozitivum, které má tento druh výdělků pro zaměstnance jsem již zmínila, jedná se o vyšší disponibilní prostředky, které využívá v legální ekonomice, i když je získal v rámci nelegálního trhu práce.

5.2 Boj s nelegální prací v ČR

Proti nelegálnímu trhu práce se snaží každý stát bojovat, ale je to velmi složitá věc a je téměř nemožné k úplnému vymizení tohoto výtěžku. Každoročně provádí inspektoři kontroly u zaměstnavatelů, zda se nějakým způsobem nepodílí na neoficiálních činnostech. V roce 2013 bylo provedeno 34 997 kontrol, při kterých odhalili 3170 zaměstnanců na černo. Za tyto přečiny byly uloženy pokuty v celkové výši 180 326 400 Kč. [37]

Protože stínová ekonomika probíhá převážně v hotovosti, je možným řešením zvýhodnění elektronických plateb, které jsou lépe odhalitelné. Pokud se sníží náklady na bezhotovostní placení a stát bude podporovat tento způsob plateb nějakými výhodami, kterými dojde k motivaci jak zaměstnanců, tak zaměstnavatelů je to možný způsob, jak alespoň částečně snížit podíl této části ekonomiky. [38]

Částečně mohou s bojem proti neoficiální práci pomoci i nově připravované elektronicky hlášené tržby, které mají evidovat spíše DPH, ale pokud bude muset každý podnikatel zaevidovat své tržby, tak nenastane případ zatajování, které jsem uvedla v kapitole 4.2.2.1. Podle představ má mít stát neustálý přístup k informacím o tržbách pomocí nových pokladen. Otázkou prozatím zůstává, zda tento systém bude fungovat a jestli nebudou existovat nějaké možnosti, které ho obejdou, což ukáže praxe.

6 Závěr

Nelegální trh práce je fenoménem mnoha zemí, který se jen stěží podaří úplně vymýtit. Důvod, proč si lidé oblíbili tento způsob výdělků, je ten, že peníze, vydělané mimo oficiální ekonomiku nejsou zdaněné a neplatí se z nich ani sociální a zdravotní pojištění. Z toho vyplývá, že mají vyšší disponibilní důchod na nákup statků a služeb v rámci oficiální ekonomiky.

Existuje řada možností, jak provádět práci na černo. Pro zaměstnance je nemenší hrozbou moonlighting, který znamená, že má člověk pouze nějaké krátkodobé nebo méně pravidelné druhé zaměstnání, ze kterého mu neplynou vysoké výdělky, jelikož se mu věnuje pouze ve svém volném čase. Z tohoto příjmu má stát nejmenší ztráty. Rizikovější je zaměstnání, u kterého je vyplácena určitá část mzdy skrytě. Tato část může být v podobě minimální mzdy, kde je důležitá důvěra k zaměstnavateli, že zaměstnanec nijak nepodvede a vyplatí mu i to, co není oficiálně ve smlouvě. Z důvodu nedůvěry, nebo strachu o budoucí starobní důchod, popřípadě i nemocenské dávky a podporu v nezaměstnanosti, které se od výše přiznané mzdy odvíjí, mohou zaměstnanci požadovat vyšší přiznanou mzdu. Tento případ není pro zaměstnavatele, který chce ušetřit tolik atraktivní, ale i zde nějaká úspora nákladů vzniká. Největší dopad pro stát, ale i pro samotné zaměstnance má úplná práce na černo. Pro občany je to špatné z hlediska nulových příspěvků na sociální pojištění, takže i přesto, že jsou zaměstnaní, tak nemají v případě nemoci nárok na dávky a i přesto, že pracují, tak se jim tato doba nezapočítává do důchodu. Stát za tyto lidi platí minimálně zdravotní pojištění, tedy v případě, že splňují podmínky úřadu práce. Za předpokladu, že měli před odchodem na nelegální pracovní trh oficiální práci po dobu alespoň 12 měsíců, tak jim náleží podpora v nezaměstnanosti, což vede k situaci, kdy člověk pracující v neoficiální ekonomice pobírá navíc ke své skryté mzdě podporu v nezaměstnanosti, případně i jiné dávky.

Nelegální způsob výdělků mají i firmy či OSVČ. Jejich možnostmi je zatajení části příjmů tak, že při platbě v hotovosti nevystaví fakturu, nebo mohou neoprávněně navyšovat výdaje. I zde dochází ke krácení daní a poplatků, což vede opět k situaci, že stát se zdravotními pojišťovnami vyberou méně, než by jim ve skutečnosti náleželo. Někteří lidé podnikají nelegálně v plném rozsahu, což jsou často případy lidí, kteří prodávají věci přes určité internetové stránky s odkazem na osobní kontakt, tudíž je velmi složité zjistit, zda se jedná o soustavnou a systematickou činnost, nebo se jedná o

jednorázový prodej. Státní rozpočet přichází o peněžní prostředky také z důvodu tzv. švarcsystému, což znamená, že podnikatel zaměstnává podnikatele, který za sebe odvádí daně a poplatky sám. Stát takto vybere méně, než kdyby se jednalo o skutečného zaměstnance.

Stejně jako zaměstnanci, tak pracují v České republice na černo také migranti, což jsou lidé ze třetích zemí, kteří nemají povolení k pobytu a zaměstnání. Ztráty pro stát jsou obdobné jako u práce rezidentů bez smlouvy, ale pro zaměstnance jsou migranti výhodnější, protože jsou obvykle ochotni pracovat za nižší mzdu, čímž ještě více ušetří.

Z veškerých nelegálních činností plynou určité důsledky. Stát vybere méně do státního rozpočtu, a proto musí hledat řešení, jak příště vybrat více, se zachováním životní úrovně lidí a zároveň bez prohloubení zadluženosti. Problém nastává v tom, že při zvyšování státních příjmů bude ovlivněn disponibilní důchod lidí, protože stát zvýší nějaké daně, nebo nějaké poplatky, což lidi povede opět k nelegální práci. Obdobné je to i v případě snížení výdajů na některé statky a služby poskytované od státu, protože pokles výdajů může znamenat zvýšení nezaměstnanosti, což opět pobízí k práci na neoficiálním trhu. Tyto opatření je nutné dělat v takové výši, aby nepředstavovali velké dopady na důchod lidí. Pozitivním dopadem pro stát je, že výdělků ze skryté práce používají lidé v rámci oficiální ekonomiky a prostředky se do státního rozpočtu dostanou prostřednictvím DPH. Lidé mají vyšší disponibilní prostředky, protože jsou nezdaněné a mohou tedy více utrácet, a tak ekonomika roste.

Pro zaměstnance, ale i OSVČ je negativem hlavně nízký základ pro výpočet dávek v nemoci, podpory v nezaměstnanosti a důchodu. Takto se lidé mohou dostat do situace, kdy budou mít velmi nízké disponibilní prostředky a v některých případech budou opět čerpat dávky od státu a to i přesto, že si za tyto situace mohou sami. Toto je negativní dopad jak pro občany, tak pro stát. Lidé si musí rozmyslet, zda je pro ně přínosnější pozitivum v podobě vyššího příjmu v době, kdy mají nelegální práci, což bývá dobré pouze z krátkodobého hlediska, nebo musí myslet na dobu, kdy nebudou pracovat a pro tyto případy si našetří prostředky.

Co se týče firem, nebo OSVČ, tak pro ty, které mají nelegální zaměstnance, nebo zatajují příjmy, či navyšují výdaje, tak mají nižší celkové náklady, a mohou si dovolit nižší ceny svých výstupů oproti poctivé konkurenci na stejné úrovni. Znamená to tedy, že oficiální ekonomika nemůže být tak levná, jako ta neoficiální, proto mohou solidní

podnikatelé končit z důvodu, že nemohou nabídnout tak výhodné ceny jako nečestná konkurence.

Česká republika se snaží bojovat proti nelegální práci především četnými kontrolami, ale bohužel ani přes tato opatření nedochází k demotivaci lidí podílejících se na nelegálním trhu práce. Dokud bude existovat neoficiální práce, vždy to bude mít dopad především na státní rozpočet.

I. Summary and keywords

This bachelor thesis is focused on illegal labour market in the Czech Republic.

The first part includes definitions regarding labour market and illicit work. There is specified the difference between shadow economy and illicit work and there are indicated measuring methods in this part of economy. It includes the percentage part of shadow economy within GDP in all European countries, which are compared with the Czech Republic too.

In the second part an analysis of many misting methods of execution of hidden work was made to define economic impacts. Moonlighting was indicated, part-time illicit work, complete illicit work, work of migrants, hidden incomes and increased expenses of entrepreneurs and dodges which are called as „švarcsystém“ in Czech. Main impacts were determined from this analysis, which were divided into positive and negative. Bad impacts are a lower tax and fees to collection the state budget, lower retirement for illicit work users and unequal position of firms, which do all according to law and companies which participate in hidden economy. As positive impacts were discovered higher disposable income for employees and the savings for employers and specific support in the economy growth.

Keywords: illegal labour market, illicit work, economic impacts of illegal work, taxation loss, moonlighting, „švarcsystem“ (Czech special term for taxation loss), hidden incomes, increased expenses

II. Seznam použité literatury

Publikace:

- [1] MAREŠ, P. (1994). *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Slon - sociologické nakladatelství.
- [2] KUCHAR, P. (2007). *Trh práce: sociologická analýza*. Praha: Karolinum.
- [3] MACÁKOVÁ, L. (2003). *Mikroekonomie: základní kurs*. Slaný: Melandrium.
- [4] HOLMAN, R. (2002). *Ekonomie: základní kurs*. Praha: C. H. Beck.
- [8] PAVELKA, T. (2010). *Mikroekonomie: základní kurz*. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu.
- [14] FASSMANN, M. (2006). *Stínová ekonomika: Práce na černo a boj proti stínové ekonomice*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.
- [17] SCHNEIDER, F. (2004). *The Size of the Shadow Economies of 145 Countries all over the World: First Results over the Period 1999 to 2003*. Dostupné z: <http://ftp.iza.org/dp1431.pdf>
- [18] SCHNEIDER, F. (2012). *The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know?* Dostupné z: <http://ftp.iza.org/dp6423.pdf>
- [28] ŠIROKÝ, J. (2008). *Daňové teorie: s praktickou aplikací*. Praha: C.H. Beck.
- [29] JUREČKA, V., JÁNOŠÍKOVÁ, I. (2009). *Makroekonomie: základní kurs*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava

Legislativní předpisy:

- [5] Česká republika (2015). *Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění od 1.1.2015*. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>
- [6] Česká republika (2015). *Zákon č. 155/1995 Sb., zákon o důchodovém pojištění, v platném znění od 1.1.2015*. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-155>
- [7] Česká republika (2015). *Zákon č. 455/1991 Sb., živnostenský zákon, v platném znění od 1.2.2015*. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-455>
- [9] Česká republika (2015). *Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně některých souvisejících zákonů, v platném znění od 6.1.2015*.

Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1997-48#cast1>

[10] Česká republika (2015). *Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, v platném znění od 1.1.2015.*

Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-592>

[12] Česká republika (2015). *Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, v platném znění od 1.1.2015.* Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-586>

[13] Česká republika (2015). *Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení, v platném znění od 1.1.2015.*

Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-589>

[15] Česká republika (2015). *Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění od 1.1.2015.* Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

[20] Česká republika (2015). *Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění od 1.1.2015.* Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>

[27] Česká republika (2015). *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění od 1.8.2014.* Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

[32] Česká republika (2015). *Zákon č. 235/2004 Sb., zákon o dani z přidané hodnoty, v platném znění od 1.1.2015.* Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-235>

[34] Česká republika (2015). *Zákon č. 634/2004 Sb., zákon o správních poplatcích, v platném znění od 1.4.2015.* Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-634>

Internetové zdroje:

[11] ČSSZ (2014). *Pojištění OSVČ.* Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/pojisteni-osvc/> [cit. 12.10.2014]

[16] Komise evropských společenství (Brusel) (2007). *Zintenzivnění boje proti nehlášené práci.*

Dostupné z: <http://eur->

lex.europa.eu/legalcontent/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0628&from=CS

[cit. 27.12.2014].

[19] ISPV (2014). *Čtvrtletní výsledky – 3. čtvrtletí 2014.* Dostupné z: <http://www.ispv.cz/cz/Vysledky-setreni/Archiv/2014.aspx> [cit. 8.4.2015]

- [21] MPSV (2015). *Kalkulačka pro výpočet životního minima*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11853> [cit. 10.3.2015]
- [22] Businesscenter (2015). *Minimální mzda*. Dostupné z: http://business.center.cz/business/pravo/pracovni/minimalni_mzda.aspx [10.3.2015]
- [23] Finanční noviny (2006). *Minimální mzda a „na černo“ vyplácené odměny*. Dostupné z: <http://www.financninoviny.cz/zpravy/minimalni-mzda-a-na-čer-no-vyplacene-odmeny/192182> [cit. 17.3.2015]
- [24] MPSV (2011). *Zaměstnaných na černo přibývá*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11264> [cit. 17.3.2015]
- [25] MPSV (2015). *Co dělat při ztrátě zaměstnání*. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/obcane/navod> [cit. 22.3.2015]
- [26] Portál veřejné správy (2015) *Podpora v nezaměstnanosti*. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/portal/obcan/situace/209/223/4767.html> [cit. 22.3.2015]
- [30] Ipodnikatel (2014). *Příležitostné příjmy vs. podnikání*. Dostupné z: <http://www.ipodnikatel.cz/Zahajeni-podnikani/prilezitostne-prijmy-vs-podnikani.html> [cit. 29.3.2015]
- [31] Idnes (2010). *Berňák zkoumá internetový prodej. Posvítí si nejen na Aukro*. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/bernak-zkouma-internetovy-prodej-posviti-si-nejen-na-aukro-p4m-/ekonomika.aspx?c=A100119_222547_ekonomika_iky [cit. 29.3.2015]
- [33] ČSSZ (2014). *Povinná*. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/pojisteni-osvc/ucast-na-pojisteni/povinna.htm> [cit. 29.3.2015]
- [35] Portál Pohoda (2013). *Co je a není švarcsystém*. Dostupné z: <http://portal.pohoda.cz/pro-podnikatele/uz-podnikam/co-je-a-neni-svarcsystem> [cit. 1.4.2015]
- [36] MPSV (2014). *Zaměstnávání cizinců*. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zz_zamest_cizincu [cit. 5.4.2015]

[37] Businessinfo (2014). *Za nelegální zaměstnávání dostaly loni firmy pokuty za 180 milionů, letos budou sankce vyšší*. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/za-nelegalni-zamestnavani-dostaly-loni-firmy-pokuty-za-180-milionu-letos-budou-sankce-vyssi-55935.html> [cit. 5.4.2015]

[38] Visa (2015). *Šedá ekonomika v České republice*. Dostupné z: http://www.visa.cz/media/pdf/visa_seda%20ekonomika%20v%20cr_studie_30_1_2015.pdf [cit. 2.4.2015]

[39] VSČR (2013). *Statistická ročenka vězeňské služby České republiky za rok 2013*. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Rocenka_2013.pdf [cit. 2.4.2015]

III. Seznam použitých zkratk a symbolů

OSVČ	osoba samostatně výdělečně činná
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
Tzv.	Takzvaný
HDP	Hrubý domácí produkt
HNP	Hrubý národní produkt
GDP	Gross domestic product
DIMIMIC	Dynamic Multiple-Indicators Multiplecauses (modelová metoda)
EU	Evropská unie
ÚP	Úřad práce
ISPV	Informační systém o průměrném výdělku
SP	Sociální pojištění
ZP	Zdravotní pojištění
Např.	Například
OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
Popř.	Popřípadě
CZ-NACE	Klasifikace ekonomických činností

IV. Seznam použitých tabulek, grafů a obrázků

Seznam použitých tabulek:

Tabulka 1: Šedá ekonomika ve vybraných evropských zemích 2013.....	17
Tabulka 2: Mzda z oficiálního zaměstnání.....	21
Tabulka 3: Oficiální pobírání minimální mzdy.....	23
Tabulka 4: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny- pobírání minimální mzdy.....	24
Tabulka 5: Pobírání vyšší oficiální mzdy než minimální mzdy.....	25
Tabulka 6: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny - část neoficiální mzdy.....	26
Tabulka 7: Mzda u moonlightingu.....	27
Tabulka 8: Dvě oficiální zaměstnání	28
Tabulka 9: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny – moonlighting.....	29
Tabulka 10: Průměrná čistá mzda.....	30
Tabulka 11: Upravená průměrná čistá mzda	31
Tabulka 12: Podpora v nezaměstnanosti.....	31
Tabulka 13: Příjem po ztrátě původního zaměstnání.....	32
Tabulka 14: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny - práce na černo v kombinaci s pobíráním podpory v nezaměstnanosti.....	33
Tabulka 15: OSVČ legální a nelegální činnosti.....	36
Tabulka 16: OSVČ nelegální práce - ztráta pro stát.....	37
Tabulka 17: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny- nelegální podnikání.....	38
Tabulka 18: Závislá činnost v případě legální činnosti.....	40
Tabulka 19: OSVČ nelegální práce - švarcsystém.....	40
Tabulka 20: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny - švarcsystém.....	41
Tabulka 21: Ztráta pro stát a zdravotní pojišťovny – nelegální práce cizince.....	42
Tabulka 22: Trestné činy daňové, poplatkové, devizové - sazby.....	45

Seznam použitých grafů:

Graf 2: Vývoj šedé ekonomiky v ČR 2007-2013.....18

Seznam použitých obrázků:

Obrázek 2: Tržní poptávka a nabídka na trhu práce.....6